

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Географічний факультет

**ЗБІРНИК
НАУКОВИХ ПРАЦЬ
СТУДЕНТІВ ГЕОГРАФІЧНОГО
ФАКУЛЬТЕТУ**

Ужгород – 2021

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Географічний факультет

**ЗБІРНИК
НАУКОВИХ ПРАЦЬ
СТУДЕНТІВ ГЕОГРАФІЧНОГО
ФАКУЛЬТЕТУ**

*Рекомендовано до друку Вченою Радою ДВНЗ «Ужгородський
національний університет»,
протокол № 10 від 26 травня 2021 року*

Ужгород – 2021

УДК 371; 378; 364
ББК 88.8

**ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ СТУДЕНТІВ ГЕОГРАФІЧНОГО
ФАКУЛЬТЕТУ. Ужгород. 2021. – 73 с.**

У збірнику представлені матеріали наукових досліджень студентів географічного факультету.

Редакційна колегія

Головний редактор:

Поп С.С. доктор фізико-математичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри фізичної географії та раціонального природокористування географічного факультету ДВНЗ «УжНУ»

Заступник головного редактора:

Карабінюк М.М. кандидат географічних наук, асистент, заступник декана географічного факультету з навчально-методичної роботи географічного факультету ДВНЗ «УжНУ»

Відповідальні за випуск:

Потіш Л.А. кандидат біологічних наук, професор, завідувач кафедри лісівництва географічного факультету ДВНЗ «УжНУ»

Пересоляк В.Ю. кандидат наук з державного управління, завідувач кафедри геодезії, землеустрою та геоінформатики географічного факультету ДВНЗ «УжНУ»

ЗМІСТ		
		стор.
1.	КОМПЛЕКСНА ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВЕЛИКОБИЧКІВСЬКОЇ ОТГ <i>студ. IV курсу Атлас А.В., керівник доцент Славік Р. В.</i>	6
2.	ЧЕРВОНОКНИЖНІ ВИДИ ТВАРИН РАХІВСЬКОГО РАЙОНУ <i>студ. IV курсу Атлас А.В., доцент Славік Р.В.</i>	11
3.	ОСНОВНІ ВИДИ ЗАБРУДНЕНЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ <i>Студ. 4-го курсу Даньо В., науковий керівник – к.геогр.н,доц. Салюк М.Р.</i>	18
4.	ХАРАКТЕРИСТИКА ВОДНО-БОЛОТНИХ УГІДЬ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ <i>Студ 4-го курсу Долишна Т., науковий керівник – старший викладач О.С.Антонюк</i>	22
5.	ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СТАВНЕНСЬКОЇ ОТГ УЖГОРОДСЬКОГО РАЙОНУ <i>Студ. IV курсу Курей О. В., керівник ст. викладач Антонюк О.С.</i>	26
6.	ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИТЯЧИХ ЗАКЛАДІВ ОЗДОРОВЛЕННЯ ТА ВІДПОЧИНКУ В ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ <i>студ. IV курсу Орос Г.,науковий керівник канд.ек.наук,доцент Славік Р.В.</i>	31
7.	ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО- ОЗДОРОВЧОГО КОМПЛЕКСУ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ <i>студ. IV курсу Орос Г.,науковий керівник канд.ек.наук,доцентСлавік Р.В.</i>	35
8.	ХАРАКТЕРИСТИКА НАСЕЛЕННЯ ХУСТСЬКОГО РАЙОНУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ <i>студ.IV курсу Орос Г., науковий керівник канд.ек.наук,доцент Славік Р.В.</i>	40
9.	ГІДРОЛОГІЧНІ УМОВИ БАСЕЙНУ РІЧКИ УЖ <i>Студ. IV курсу Полянський А. М., керівник к. георг. н., доц. Микита М.М.</i>	45
10.	ІСТОРІЯ ПРИРОДНИЧОГО ВИВЧЕННЯ ВЕРХІВ'Я БАСЕЙНУ РІЧКИ ЧОРНА ТИСА <i>Студ. 4-го курсу Сухан І., науковий керівник – к. геогр. н.,асист.,Карабінюк М.М.</i>	50
11.	ОХОРОНА ПРИРОДНИХ СИСТЕМ ТА ПЕРСПЕКТИВНІ ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ЗАПОВІДНОГО МАСИВУ «ДОЛИНА НАРЦИСІВ» <i>Студ. 4-го курсу Ференц М., Сухан І., науковий керівник – асист. Шароді Ю.В.</i>	54
12.	ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГІРСЬКОГО НАСЕЛЕНОГО ПУНКТУ НА ПРИКЛАДІ МІСТА ТУРКА <i>Студ. 4-го курсу Ференц М., науковий керівник – ст. викл. Мельничук В.П.</i>	58
13.	ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УЧНІВ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ <i>Студ. 4-го курсу Цубира І., науковий керівник - к. б. н. доц. Фекета І. Ю.</i>	61
14.	ХАРАКТЕРИСТИКА ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ ХУСТСЬКОГО РАЙОНУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ <i>студ. IV курсу Шеверя М., науковий керівник канд.ек.наук,доцент Славік Р.В.</i>	66

15.	ВПРОВАДЖЕННЯ КРАЄЗНАВЧОГО ПІДХОДУ ПРИ ВИВЧЕННІ КУРСУ «ГЕОГРАФІЯ» В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ <i>студ. IV курсу Шкріба Ю.В., науковий керівник – к. геогр. н., доцент Салюк М.Р.</i>	69
-----	--	----

КОМПЛЕКСНА ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВЕЛИКОБИЧКІВСЬКОЇ ОТГ

студ. IV курсу Атлас А.В., керівник доцент Славик Р.В.

Актуальність дослідження: Актуальність цієї тематики визначається насамперед тим, найбільш актуальною та соціально затребуваною реформою стала реформа місцевого самоврядування в Україні, яка впливає не тільки на форму публічного управління, а й на конституційний устрій в Україні. В українському законодавстві з'являється нова форма в адміністративно-територіальному устрої держави – об'єднані територіальні громади.

Ключові слова: реформа, децентралізація, об'єднання територіальних громад, держава, географічне положення, господарство.

Постановка проблеми

Від початку незалежності Української держави в різні роки було ініційовано та проведено ряд фундаментальних реформ, які вплинули та впливають на розвиток та функціонування багатьох соціальних інститутів економічних та політичних процесів в Україні. Українці неодноразово спостерігали за тим, як змінювались одні й ті ж самі конституційні норми: коли в частині переходу повноважень між Президентом, Парламентом та Урядом змінювались в залежності від політичних кон'юктур. Але така зміна жодним чином не відображалась на якості життя громадян нашої держави, які й надалі продовжували стикатись з одними і тими ж самими проблемами конкретного міста, селища чи села: дитячі садки і школи, які закривались через брак фінансування, неефективна первинна медична допомога або ж взагалі її відсутність, забрудненість водою, відсутність якісної питної води та багато іншого [2].

Мета, завдання та методика досліджень

Метою дослідження є комплексна географічна характеристика Великобичківської ОТГ.

У процесі здійснення дослідження були використані такі методи:

– загальнонаукові методи дослідження і спеціальні методи, що ґрунтуються на сучасних наукових теоріях;

– метод узагальнення застосовано під час роботи із загальною науково-дослідною базою та ознайомлення із сучасними дослідженнями з питань вивчення громадської думки об'єднаних територіальних громад;

– метод аналізу для розуміння понять «об'єднана територіальна громада», історичний метод для окреслення загального розуміння процесів децентралізації.

Виклад основного матеріалу

Основні передумови активізації процесу децентралізації в Україні пов'язані з виконанням вимог, яким мають відповідати країни-кандидати на вступ в ЄС, та подіями на Сході України, урегулювання яких потребує дотримання Мінських угод. Згідно з досягнутими домовленостями до кінця 2015 року мали бути внесені зміни в Конституцію

України щодо децентралізації влади. Тож саме з децентралізацією влади пов'язані надії українського суспільства на підвищення рівня та якості життя населення, обсягу та якості суспільних послуг, максимальне наближення їх до споживача і отримання у найкоротший строк. Фінансова децентралізація створює умови для соціально-економічного розвитку територій.

Децентралізація – це процес передачі повноважень та бюджетів на їх здійснення від державних органів влади органам місцевого самоврядування, щоб забезпечити ефективність функціонування всіх владних структур, підвищення якості надання суспільних послуг та активізації розвитку регіонів [1, с. 21].

Великобичківська селищна громада — територіальна громада в Україні, у Рахівському районі Закарпатській області. Адміністративний центр — смт Великий Бичків.[2] Утворена 12 червня 2020 року шляхом об'єднання Великобичківської та Кобилецько-Полянської селищних, а також Верхньоводянської, Водицької, Косівсько-Полянської, Лужанської та Росішківської сільських рад Рахівського району. Головою ОТГ є Бурса Олег Іванович.

До складу громади входять 9 населених пунктів — 2 смт (Великий Бичків та Кобилецька Поляна) і 7 сіл див рис. 1.

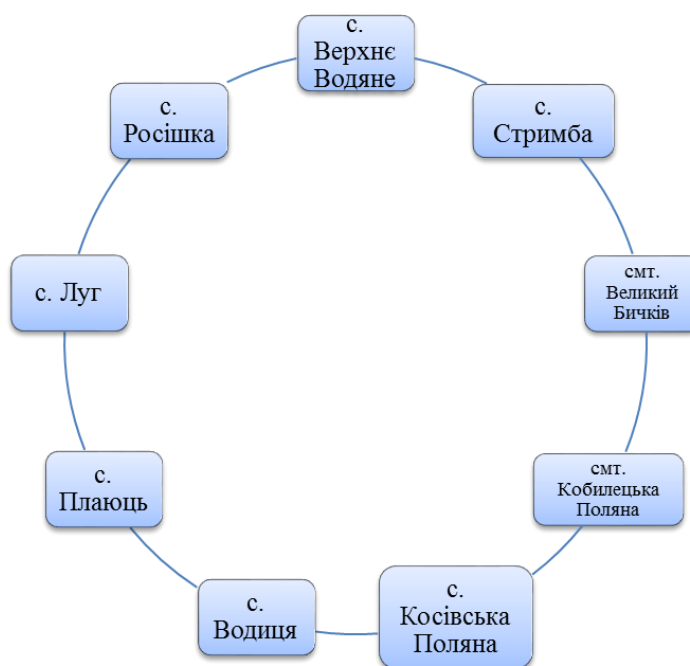

Рис. 1 Склад громади Великобичківської ОТГ

Джерело: створено за даними [4].

Тепер проведемо комплексне дослідження та визначимо географічну характеристику кожного села.

Великий Бичків – центр Великобичківської територіальної громади. Селище є одним із найстаріших в Рахівському районі. Назва села походить від слова «бочки», оскільки до 1944 року офіційна назва була Великий Бочков. Це пов'язано з тим, що в селі виготовляли бочки для Солотвинських солекопалень. Селище розташоване біля підніжжя Карпатських гір на правому березі р. Тиси.

Кобилецька Поляна – селище міського типу, яке входить до складу Великобичківської ОТГ. Населення становить біля 3 500 осіб. Селище розташоване на

підніжжі гори Кобилівисотаякої становить 1177 м. Перша згадка про село датується 1672 р. Тодішня назва Кабола Поляна.

Верхнє Водяне — село в Україні, Закарпатській області, Рахівському районі. (колишня назва Вишня Апша). Через Верхнє Водяне протікає річка Апшиця. Відстань від районного центру, м. Рахів – 41 км. Село розкинулось у долині річки Апшиці на трьох гірських масивах: Секетура, Кучера і Сасул. Висота над рівнем моря по долині р. Апшиця зростає від 280 до 320 м. Найвищі точки місцевості в ур. Секетура – 465 м, ур. Циклу – 451 м., ур. Прегуд – 525 м. Площа земель у межах сільської ради, включаючи село Стримба (перша згадка – у 1390 році), яке разом з присілками Ріка та Тьовшаг, є одним цілим, складає 6674 га.

Після будівництва у В. Бичкові лісохімзаводу «Кпотільда» в 1868 році та прокладання на початку ХХ століття вузькоколійки у напрямку В. Бичків-В. Водяне-Тьовшаг-Плаюць почалася масова експлуатація лісів. У ті часи також було побудовано підвісну лінію (шантропай) та водяну пилораму (фіриз). На річках у різні періоди діяли 2–4 водяних млини.

Традиційне господарство в Верхньому Водяному — тваринництво.

Село Стримба розташоване у Надвірнянському районі Івано-Франківської області, за 3,5 км на південь від районного центру. Чисельність населення — близько 2 тис. осіб. Орган місцевого самоврядування — Стримбівська сільська рада. Село відоме з 1596 р. Є декілька версій походження назви села: перша говорить, що назва походить від назви однойменної річки, яка протікає селом, інша, про те, що дивлячись на карту, можна помітити, що село має вигнуту форму.

Косівська Поляна — село в Великобичківській селищній громаді Рахівського району Закарпатської області України. за 47 км від районного центру і за 12 км від смт Великий Бичків. Населення — 4222 чоловік. Село розкинулося вздовж річки Кісва (Косівська), правої притоки річки Тиси, у вузькій улоговині й на схилах двох хребтів, які простягаються по обидва боки річки з півночі на південь — від головного хребта Свидівецького масиву до Кузійського заповідного масиву і долини Тиси. На північний захід від Косівської Поляни височить масивна гора Кобила (1177 м). Неповдалік від села розташовані два перевали місцевого значення: на північний схід — Рахівський перевал, на захід — Кобилецький перевал.

Село Водиця розташоване у верхів'ї річки «Апшиця», правої притоки річки «Тиса», за 50 кілометрів від міста Рахова, (районного центру) з яким має автобусне сполучення. На схід від обласного центру м. Ужгород на відстані 190 кілометрів, 15 кілометрів від с. м. т. Великий Бичків. Кількість домогосподарств 851. Кількість вулиць - 27. Загальна площа села 7419 га. Загальна площа частини полонини «Апецька» закріпленої за Водицькою сільською радою - 178 га. Над верхів'ям річки Апшиця красується полонина Апецька, висота якої 1511 метрів над рівнем моря. У селі струмок Великий Банський впадає у річку Косівську.

Плаюць — село в Великобичківській селищній громаді Рахівського району Закарпатської області України. Село Плаюць - це румунське село, розташоване на берегах трьох приток річки Апшиця під полониною Апіцька.

Луг — село в Рахівському районі. Перша згадка про Луг в історичних документах відноситься до 1439 р. Розташоване біля підніжжя Карпатських гір, на висоті 347 м над рівнем моря, на правому березі р. Тиса. Межує село з Великим Бичковом, Діловим, Косівською Полянню і селом Росішка. На лівому березі р. Тиса, на території сусідньої

Румунії розміщується село Lunca La Tisa, що перекладається як "Луг над Тисою", яке колись було одним цілим з селом Луг і розділялося лише Тисою та транспортним мостом.

На території села Луг розташований Кузійський масив Карпатського біосферного заповідника та Лужанське державне лісництво.

Росішка – невеличке село в Великобичківській селищній громаді Рахівського району Закарпатської області України. Хатки та будинки розкидано кількома схилами карпатських пагорбів. Над селом височіє гора Кобила висотою 1177 метрів над рівнем моря. В селі протікає потік Росошка, що впадає в річку Кісва. Знаходиться за 35 км від районного центру міста Рахів та за 8 км від найближчої залізничної станції Великий Бичків. До кордону з Румунією приблизно шість кілометрів.

Тепер детальніше розглянемо кількість населення у підпорядкуванні ОТГ в кожній з представлених громад.

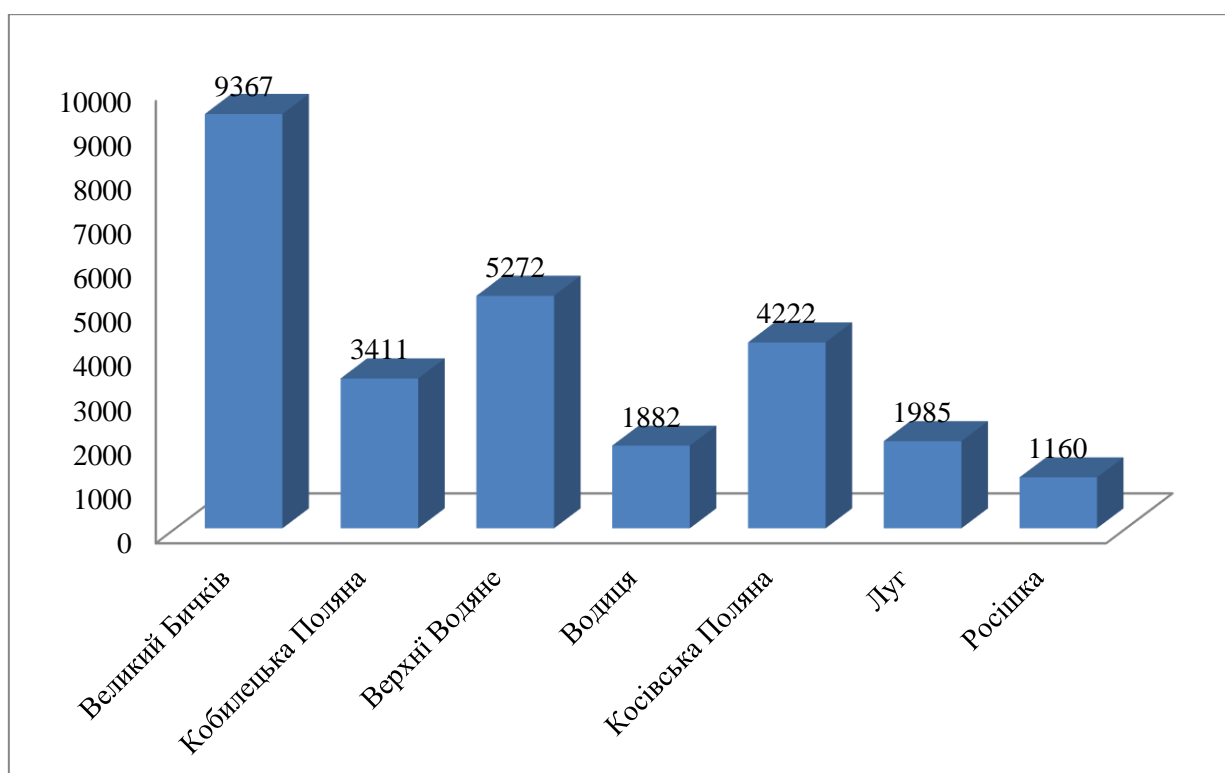

Рис. 2 Кількість населення у підпорядкуванні ОТГ

Джерело: створено за даними [4].

Висновки

Отже, у процесі реформи на рівні громад ініціатори стикаються з пасивністю членів громади, недовірою і нерозумінням, небажанням приймати зміни, побоюваннями щодо скорочення соціальної інфраструктури. Ризик невиконання соціальних зобов'язань новоствореними органами самоврядування після виборів дезавується за допомогою активізації громади, розвитку демократії участі, підписання меморандумів, соціальних угод.

Можливе збільшення розриву між бідними і багатими громадами. Такий ризик можна усунути за допомогою підвищення ефективності діяльності місцевого

самоврядування, розробки проектів, залучення додаткових державних і донорських ресурсів для розвитку потенціалу громади, особливо в контексті соціальної згуртованості – спільних дій на благо і розвиток громади. На рівні регіонів і громад не цілком зрозумілими залишаються наступні етапи реформи та їх планування, синхронізація реформ у сфері децентралізації, самоврядування і регіонального розвитку з іншими реформами (наприклад, медичного обслуговування, освіти, земельною реформою). Негативне сприйняття проявів саботажу реформи органами виконавчої влади або розробки планів розвитку без урахування думки громади, що компрометує процес децентралізації.

Актуалізується питання можливості «переміщення корупції» в об'єднані громади на тлі невирішеності питань земельної та адміністративної реформ. Ці ризики усуваються за допомогою формування прозорих механізмів у земельній сфері (наприклад, вдосконалення системи земельних аукціонів), електронної системи закупівель, впровадження системи безконтактних адміністративних послуг, де виключається прямий контакт між споживачем адміністративної послуги і чиновником, розвитку центрів надання адміністративних послуг у громадах.

Список використаної літератури

1. Борденюк В. Децентралізація державної влади і місцеве самоврядування: поняття, суть та форми (види) / В.Борденюк // Право України. – 2005. – №1. – С. 21-25.].
2. Будник М. Децентралізація – як необхідна умова модернізаційних процесів у системі державного управління України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ardu_o/2009_1/R_2/Budnik.pdf
3. Закон України «Про співробітництво територіальних громад». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>
4. Децентралізація та територіальна консолідація України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slg-coe.org.ua/>
5. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05 лютого 2015 р. № 157 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.minregionbud.gov.ua.

ЧЕРВОНОКНИЖНІ ВИДИ ТВАРИН РАХІВСЬКОГО РАЙОНУ

студ. IV курсу Атлас А.В., доцент Славик Р.В.

Актуальність дослідження: Актуальність цієї тематики визначається насамперед тим, що Червона книга України - головний інструмент збереження рідкісних тварин і рослин. Види тварин і рослин, що перебувають під загрозою зникнення, і має належну правову базу для виконання покладених на нього завдань. В цій статті досліджено червонокнижні види тварин Рахівського району.

Ключові слова: Червона книга України, тварина, тваринний світ, рідкісні види диких тварин, охорона тваринного світу, використання тваринного світу, охорона біологічного різноманіття, тварини, що перебувають під загрозою зникнення.

Постановка проблеми. Різноманітність тваринного світу одна з головних рис нашої планети. Але в силу різних причин популяції тих чи інших звірів, птахів, риб, плазунів поступово скорочуються і доходять до межі вимирання. Якихось тварин винищують заради м'яса або шкур людина, деяких витісняють конкуруючі види, якісь втрачають місце свого звичного проживання через природні і техногенні катастрофи. Хоч би якими були причини вимирання тварин, факт залишається фактом - через кілька десятків років багатьох живих істот можна буде побачити хіба що на фотографіях або в кадрах відеохроніки.

Проблема зникнення тварин має велике значення в сьогодення. На нашій планеті дуже багато видів тварин: ведмеді, тигри, слони, олені, їжаки, білочки, орли, метелики та інші. Ми повинні захищати всіх цих тварин. Але броконьєри не розуміють цього, і вбивають їх за красиве хутро, для їжі або просто для забави. Людям потрібні місця, щоб жити, дороги, щоб пересуватися, деревина, щоб будувати будинки. Тому вони вирубують дерева. З цієї причини тварини залишають місця свого проживання. Через це вони гинуть. Тварини вмирають і від забруднення навколишнього середовища. Багато заводів скидають відходи в воду кожен день. Нафта дуже шкідлива для тварин. Вона покриває воду тонкою плівкою, тварини не отримують достатньо кисню і вмирають [2].

Мета, завдання та методика досліджень

Метою дослідження є дослідження червонокнижних видів тварин Рахівського району

У процесі здійснення дослідження були використані такі методи:

- методи аналізу та синтезу, що дозволило комплексно дослідити правовідносини в сфері дослідження;
- метод узагальнення дозволив виявити характерні ознаки та особливості рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів диких тварин Рахівського району;
- формально-юридичний (догматичний) метод, послуговуючись яким досліджено чинне законодавство у відповідній сфері, розкрито сутність і зміст законодавчих підходів, зокрема, до розуміння рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів диких тварин, їх загального та спеціального використання, юридичної відповідальності, з'ясовано правову природу Червоної книги України та переліків видів тварин.

Виклад основного матеріалу

Тваринний світ – одна з основних складових частин природного середовища і природних багатств нашої Країни. Про це сказано в законі про охорону і використання тваринного світу.

Основним законодавчим документом є Закон України «Про Червону книгу України» [3], прийнятий 2002 р., з низкою внесених у різні роки змін та доповнень, що регламентують пов'язану з нею діяльність. Як сказано у ст. 3 цього Закону, «Червона книга України є офіційним державним документом, який містить перелік рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу в межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, а також узагальнені відомості про сучасний стан цих видів тваринного і рослинного світу та заходи щодо їх збереження і відтворення.

Червона книга України є основою для розроблення та реалізації програм (планів дій), спрямованих на охорону та відтворення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, занесених до неї». Відтак, діяльність у межах юрисдикції Червоної книги починається з формування переліку видів, які перебувають під загрозою, і має завершуватися практичними заходами щодо збереження та відновлення певних видів [4, с.66].

Зміни чисельності тварин відбуваються в зв'язку з трансформацією ландшафту, забрудненням довкілля, знищенням біотопів. Кожний вид тварин та рослин потребує специфічних умов навколишнього середовища для існування. Так для тварин необхідний їх корінний біотоп, цілині поля, ліси, та узбережжя рік, чисті водойми та інші сприятливі для них умови. Для багатьох зміни природних умов існування мають негативні наслідки, бо перевищують еволюційно-обумовлені можливості видової пластичності. Особливо уразливими в таких умовах стають мало чисельні та рідкісні види, що мешкають на території Рахівського району. Детальніше проведемо дослідження стану червонокнижних видів тварин Рахівського району.

Рахівщина володіє справжнім екологічним феноменом та надзвичайно потужним природно-ресурсним потенціалом. Тут знаходяться найвища вершина України — гора Говерла (2061 м) і всі шість вершин Українських Карпат, що перевищують 2000 метрів над рівнем моря. Близько 68% території району вкривають високопродуктивні ліси [1].

Рахівський район на півдні межує з Румунією, на заході з Тячівським районом Закарпатської області, а на Сході межує з Надвірнянським районом Івано-Франківської області. На території Рахівського району, у с. Ділове розташований географічний центр Європи.

Рахівський район — найбільш лісистий район в Україні. Тут зосереджена третина видового складу флори України, половина червонокнижних видів рослин і тварин Карпат. На скелях Близниць, Герешаски, Ненески, Кузія та Піп Івана росте кілька десятків рослин, які в Україні ніде більше не зустрічаються, у тому числі легендарний едельвейс (шовкова косиця). Унікальні праліси та високогірні лучні системи Карпатського біосферного заповідника віднесені до найцінніших екосистем планети і Міжнародної мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО [5, с.255].

Ці чудові місця є останнім оплотом таких великих хижаків у Європі, як ведмідь, вовк та рись. У заповіднику охороняється понад 1000 видів вищих судинних рослин, 64 види ссавців, 173 види птахів, 9 видів плазунів, 13 видів земневодних, 23 види риб, близько 15

000 видів безхребетних тварин. У заповіднику відмічено 72 види тварин, занесених до Червоної книги України та до Європейського Червоного списку. Тварини які занесені до Червоної книги України представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Фауна ссавців Рахівського району Закарпатської області та їх природоохоронний статус

Вид	ЧКУ
1. Їжак білочеревий <i>Erinaceus concolor</i>	
2. Кріт європейський <i>Talpa europaea</i>	
3. Білозубка мала <i>Crocidura suaveolens</i>	
4. Білозубка білочерева <i>Crocidura leucodon</i>	
5. Бурозубка альпійська <i>Sorex alpinus</i>	+
6. Бурозубка мала <i>Sorex minutus</i>	
7. Бурозубка звичайна <i>Sorex araneus</i>	
8. Кутора мала <i>Neomys anomalus</i>	+
9. Кутора велика <i>Neomys fodiens</i>	
10. Підковик малий <i>Rhinolophus hipposideros</i>	+
11. Підковик великий <i>Rhinolophus ferrumequinum</i>	+
12. Нічниця гостровуха <i>Myotis blythii</i>	+
13. Нічниця велика <i>Myotis myotis</i>	+
14. Нічниця довговуха <i>Myotis bechsteinii</i>	+
15. Нічниця водяна <i>Myotis daubentonii</i>	
16. Широковух європейський <i>Barbastella barbastellus</i>	
17. Вухань звичайний <i>Plecotus auritus</i>	+
18. Вухань австрійський <i>Plecotus austriacus</i>	+
19. Вечірниця дозріна <i>Nyctalus noctula</i>	
20. Нетопир малий <i>Pipistrellus pipistrellus</i>	+
21. Нетопир лісовий <i>Pipistrellus nathusii</i>	
22. Кажан пізній <i>Eptesicus serotinus</i>	+
23. Лилик двоколірний <i>Vespertilio murinus</i>	+
24. Довгокрил <i>Miniopterus schreibersii</i>	
25. Заєць сірий <i>Lepus europaeus</i>	
26. Вовк <i>Canis lupus</i>	
27. Лисиця звичайна <i>Vulpes vulpes</i>	
28. Ведмідь бурий <i>Ursus arctos</i>	+
29. Куниця кам'яна <i>Martes foina</i>	
30. Куниця лісова <i>Martes martes</i>	
31. Ласка <i>Mustela nivalis</i>	
32. Горностай <i>Mustela erminea</i>	+
33. Норка європейська <i>Mustela lutreola</i>	+
34. Тхір чорний <i>Mustela putorius</i>	
35. Норка американська <i>Mustela vison</i>	
36. Борсук <i>Meles meles</i>	
37. Видра річкова <i>Lutra lutra</i>	+

38.	Кіт лісовий <i>Felis silvestris</i>	+
39.	Рись <i>Lynx lynx</i>	+
40.	Вивірка звичайна <i>Sciurus vulgaris</i>	
41.	Вовчок сірий <i>Myoxus glis</i>	
42.	Вовчок лісовий <i>Dryomys nitedula</i>	
43.	Вовчок садовий <i>Eliomys quercinus</i>	
44.	Мишівка лісова <i>Sicista betulina</i>	+
45.	Полівка руда лісова <i>Clethrionomys glareolus</i>	
46.	Полівка снігова <i>Chionomys nivalis</i>	+
47.	Полівка підземна <i>Microtus subterraneus</i>	
48.	Полівка татранська <i>Microtus tatricus</i>	+
49.	Полівка темна <i>Microtus agrestis</i>	
50.	Миша польова <i>Apodemus agrarius</i>	
51.	Миша лісова <i>Sylvaemus sylvaticus</i>	
52.	Миша уральська <i>Sylvaemus uralensis</i>	
53.	Миша жовтогорла <i>Sylvaemus flavicollis</i>	
54.	Миша звичайна <i>Mus musculus</i>	
55.	Пацюк сірий <i>Rattus norvegicus</i>	
56.	Кабан дикий <i>Sus scrofa</i>	
57.	Олень благородний <i>Cervus elaphus</i>	
58.	Козуля європейська <i>Capreolus capreolus</i>	

На рисунку 1-4 представлено більш наглядно деяких з зникаючих видів тварин Рахівського району які віднесені до Червоної книги України.

Мідиця альпійська, або бурозубка альпійська (*Sorex alpinus*) — вид роду мідиця (*Sorex*) родини мідицеві (*Soricidae*). представляє підродину «бурозубих землерийок», або бурозубок (*Soricinae*).

Рис. 1 - Бурозубка альпійська

Рясоніжка мала, або кутора мала, або мала водяна землерийка (*Neomys anomalus*) — вид роду рясоніжка (*Neomys*) з родини мідицеві (*Soricidae*). Найтипівіші місцезнаходження — береги малих річок і струмків, гірські потічки або прилеглі до них біотопи, які густо заросли трав'янистою рослинністю, деревами та кущами

Рис. 2 - Кутора мала

Пергач пізній, Кажан пізній (*Eptesicus serotinus*) — вид рукокрилих родини Лиличові (*Vespertilionidae*). Літні сховища розташовані в будівлях: на горищах, у порожнинах стін, димоходах. Виводкові колонії - до кількох сотень особин. Мордочка і вуха темні. Вуха середньої довжини, заокруглені, помітно довші, ніж ширші. Хутро густе, на спині темне, каштаново-коричнєве, на череві світліше й сіріше. Кінці волосків на спині яскраві, світлобуро-коричнєві. Крила широкі, з тупими кінцями.

Рис.3 - Кажан пізній

Ведмідь бурий (*Ursus arctos*) — вид хижих ссавців родини ведмедевих (*Ursidae*). Цей звір є найбільш знаним видом своєї родини, одним з найбільших наземних хижаків у світі та найбільшим хижакком фауни України.

Рис. 4 - Ведмідь бурий

Висновки

Червона книга України є головним інструментом збереження рідкісних та зникаючих видів тварин. Загалом вона має достатню законодавчу базу для реалізації завдань, покладених на неї. Тим не менш, слід підвищити практичну ефективність Червоної книги, що сприятиме поліпшенню стану видів, які перебувають під охороною. Це стосується різних аспектів її функціонування: від моніторингу стану популяцій червонокнижних видів, посилення координованості вивчення рідкісних видів та боротьби з браконьєрством до цільового менеджменту природоохоронних територій, створення та реалізації національних планів дій зі збереження окремих видів, удосконалення секторальних політик і практик у певних галузях економіки [6, с.200].

Одним із ключових питань підвищення ефективності збереження об'єктів Червоної книги України є формування стабільних механізмів фінансування, які б дозволяли належним чином вести довгострокову планову діяльність, спрямовану на вивчення і збереження рідкісних та зникаючих видів, у тому числі виконувати достатній обсяг польових досліджень.

Поняття «рідкісні і такі, що перебувають під загрозою зникнення, види диких тварин» не слід ототожнювати з поняттями «рідкісні і такі, що перебувають під загрозою зникнення, види диких тварин, занесені до Червоної книги України» та «об'єкти Червоної книги України», оскільки вони співвідносяться як ціле та частина, зокрема, до рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів диких тварин відносяться як ті, що занесені до Червоної книги України, так і ті, що до неї не занесені, але відповідають національним критеріям для визнання тварин рідкісними і такими, що перебувають під загрозою зникнення. Особливий правовий режим охорони та використання передбачений лише для тих рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів диких тварин, які занесені до Червоної книги України.

Список використаної літератури

1. Все про Закарпатську область. <http://ukr.tur.narod.ru/turizm/regionukr/zakarp/geopoloshzak/geopolozakar.htm>
2. Всеукраїнська громадська наукова організація "Експерти України", 2007. <http://experts.in.ua/>
3. Закон України «Про Червону книгу України» від 07.02.2002 № 3055-III.
4. Лісове господарство Закарпаття. Фотоальбом / за ред. Кічури В.П. – Ужгород: ПП Басараб М.М., 2007. – 96 с.
5. Поп С.С. Природні ресурси Закарпаття. – 3-є вид., допов. – Ужгород: «Карпати», 2009. – 340 с.: іл. 32.
6. Природа Українських Карпат. Кол. авторів під ред. доктора географ. наук проф. К.І. Геренчука. Львів – 1968 – 252с.

ОСНОВНІ ВИДИ ЗАБРУДНЕНЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Студ. 4-го курсу Даньо В., науковий керівник – к. геогр. н. доц. Салюк М.Р.

У статті представлено структуру сільськогосподарських угідь Львівської області. Проаналізовано основні види забруднень сільськогосподарських земель області.

Ключові слова: земельні ресурси, структура земельного фонду, структура сільськогосподарських угідь, забруднення сільськогосподарських земель.

Постановка проблеми

Земля є основним засобом виробництва у сільському господарстві, основою для життя людей. Розвиток будь-якої держави залежить від її земельних ресурсів, вони посідають основне місце у функціонуванні нашої планети.

Україна має багаті земельні ресурси, які останніми роками зазнають нераціонального використання, високого рівня розораності та забрудненості. Відповідно, коли людина цілеспрямовано та активно втручається в природні процеси, раціональне використання земельних ресурсів є найактуальнішою та найважливішою проблемою в Україні та загалом у світі. Особливої уваги потребує проблема забруднення навколишнього середовища, зокрема земельних ресурсів сільськогосподарського призначення, щоє перешкодою для підвищення якості рослинної продукції.

Виклад основного матеріалу

Львівська область знаходиться на заході України, межує із Волинською, Рівненською, Тернопільською, Івано-Франківською та Закарпатською областями. Площа області становить 21,8 тис. км², що становить від загальної площі держави 3,6% [6].

Земельний фонд області становить 2183,197 тис.га. Структура земельного фонду Львівської області представлена у такому вигляді: сільськогосподарські землі – 57%, землі лісового фонду – 32%, забудовані землі – 8%, відкриті землі заболочені, без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом – 1%, землі водного фонду – 2% [5].

Найбільшу площу займають сільськогосподарські угіддя – 1252,297 тис.га, які становлять 57% у загальній структурі земельного фонду Львівської області. Структура сільськогосподарських угідь представлена на рисунку 1. Із рисунка можна побачити, що найбільші площі займає рілля, площа якої становить 783,5 тис. га (62%).

Рілля в області використовуються для вирощування різних сільськогосподарських культур: пшениці, кукурудзи, ріпаку, сої, цукрового буряку та ін. Відповідно ці сільськогосподарські культури забезпечують людей продуктами харчування, сільськогосподарських тварин кормами та виробництво сировиною для галузей промисловості. Але, внаслідок нераціонального використання сільськогосподарських земель, на території області наявне їх забруднення фізичними та хімічними речовинами, також неправильний обробіток землі призводить до деградації ґрунтів. Забруднені ґрунти завжди несуть шкоду людському життю [2, 4].

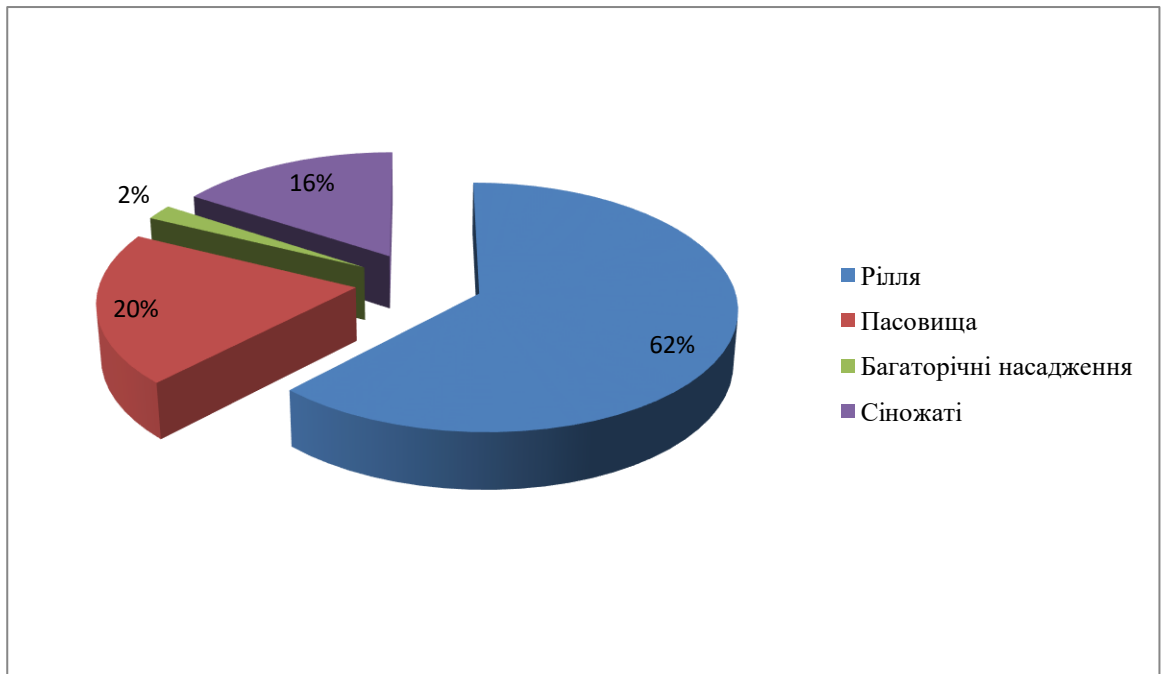

Рис.1. Структура сільськогосподарських угідь Львівської області станом на 2019 р. (побудовано за даними [5])

Аналізуючи антропогенний вплив на сільськогосподарські землі Львівської області, можна сказати, що основними видами забруднень є побутові та промислові відходи.

На території області немає заводів які б переробляли побутові відходи та немає постійних полігонів для їх захоронення, відповідно ці відходи або залишаються на територіях підприємств, або вивозяться у лісові масиви та на неконтрольовані полігони, що спричиняє забруднення ґрунтів, а також атмосферного повітря та підземних вод. [1]

У області є 20 діючих стаціонарних сміттєзвалищ, площа яких складає 116,17 га, відповідно на них накопичено більш ніж 4 млн тонн твердих побутових відходів. Крім цього, на території Львівщини є 154 стихійні звалища, площа яких становить 133 га. Найбільше поширені вони у Радехівському, Бродівському, Золочівському районах. Найбільшими сміттєзвалищами області, які несуть згубний вплив на навколишнє середовище, особливо на сільськогосподарські землі, внаслідок чого знижується родючість ґрунтів та врожайність сільськогосподарських культур є:

- сміттєзвалище ЛКП «Збиранка» (Жовківський район, с. Великі Грибовичі) (на даний час закрите, але продовжують привозити сюди сміття). Поблизу нього зберігаються кислі гудрони – небезпечні відходи, які утворюються внаслідок очищення деяких нафтопродуктів, зокрема змащувальних масел сірчаною кислотою. Це сміттєзвалище згубно впливає на вирощування сільськогосподарських культур села Збиранка та частково села Великі Грибовичі [7];
- Золочівське сміттєзвалище (Золочівський район) – навколо сміттєзвалища знаходяться землі сільськогосподарського призначення, а саме рілля на якій вирощують сільськогосподарські культури – пшеницю, кукурудзу та ін.;
- Стрийське сміттєзвалище – знаходиться на околиці міста Стрий, негативно впливає на прилеглі сільськогосподарські землі та водний потік Черничка.

Ґрунтовий покрив також активно забруднюють небезпечні важкі метали – кадмій, свинець, хром, мідь, цинк, ртуть. Забруднювачами є переважно промислові підприємства області[3].

Значний негативний вплив на сільськогосподарські землі здійснюють підприємства, які розміщуються поблизу оброблювальних земель, наприклад, ПрАТ Новороздільське гірничо-хімічне підприємство «Сірка» (м. Новий Розділ, Миколаївський район), це підприємство викидає у атмосферне повітря значну кількість небезпечних речовин та забруднює побутовими відходами земельні ресурси міста [3].

Одним із важливих факторів деградаційних процесів на землях області є людська діяльність, яка призводить до порушення ґрунтів, прикладом чого можуть бути обробіток землі важкою технікою, руйнування структури ґрунту його переущільнення, неправильні сівозміни, щорічне внесення добрив, які можуть спричинити хімічне забруднення ґрунтів [3].

Відмітимо, що забруднювачами сільськогосподарських земель є неочищені або мало очищені стічні води, особливо в місцях де відсутні очисні споруди. Нагальною ця проблема є і у сільській місцевості, де каналізації відсутні взагалі, а побутові стоки виводяться зазвичай в канали чи на городи.

Забруднення атмосферного повітря в області також тісно пов'язане із станом земельних ресурсів Львівської області. Найбільші обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферу постачають шахти Львівсько-Волинського кам'яновугільного басейну, які не є забезпечені пилоочисним устаткуванням та Добротвірська ТЕС [2]. Не менш важливим джерелом забруднення атмосферного повітря є автотранспорт, а сільськогосподарські угіддя, які розміщені вздовж транспортних шляхів відзначаються перевищенням гранично допустимих норм свинцю, алюмінію, кадмію тощо.

Висновки

Проаналізувавши види забруднень сільськогосподарських земель Львівської області, можна сказати, що основними забруднювачами земель є побутові відходи – стаціонарні та стихійні сміттєзвалища, промислові відходи, стічні води, транспорт та людська діяльність. Особливо негативно впливають полігони твердих побутових відходів на врожайність земель населених пунктів області.

Отже, щоб зменшити забруднення земельних ресурсів та в цілому навколишнього середовища, необхідною умовою є будівництво сміттєпереробного заводу та встановлення очисних фільтрів на підприємствах, а також необхідно використовувати для збільшення родючості ґрунтів органічні речовини та зменшити внесення хімічних добрив.

Список використаних джерел

1. Екологічна ситуація: веб-сайт. URL: <https://city-adm.lviv.ua/lmr/ecology>
2. Екологічний паспорт за 2019 рік веб-сайт. URL: <https://drive.google.com/file/d/1XFjbIdlsBrsB8kDuWo2n9nWEiGT8jX6K/view>
3. Звіт про результати моніторингу природного довкілля Львівщини за I півріччя 2018 р.: веб-сайт. URL:

https://mepr.gov.ua/files/docs/Reg.report/2017/%d0%9b%d1%8c%d0%b2%d1%96%d0%b2%d1%81%d1%8c%d0%ba%d0%b0%20%20zv_%d0%86riv_2018.pdf

4. Львівська область: природні умови та ресурси: монографія / за заг. ред. д-ра геогр. наук, проф. М.М. Назарука. – Львів: Видавництво Старого Лева, 2018. –592с.

5. Паспорт регіону Львівська область: веб-сайт. URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/regionalstatistics/regiontree.files/asp_tables_uk/46.htm

6. Природа Львівської області / за ред. К.І. Геренчука. Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1972. 152 с

7. Стратегія управління відходами у Львівській області до 2030 року: веб-сайт. URL:

[http://gw1.oblrada.lviv.ua/rada/rishennialor.nsf/52889c345440ab40c2257b55007e8f51/7ccf6ba2bc2c5a79c225820300531eb7/\\$FILE/580_dod.pdf](http://gw1.oblrada.lviv.ua/rada/rishennialor.nsf/52889c345440ab40c2257b55007e8f51/7ccf6ba2bc2c5a79c225820300531eb7/$FILE/580_dod.pdf)

УДК 502.3.7

ХАРАКТЕРИСТИКА ВОДНО-БОЛОТНИХ УГІДЬ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Студ 4-го курсу Долишина Т., науковий керівник – старший викладач О.С. Антонюк

Водно-болотними угіддями вважаються ділянки місцевості, ґрунт яких є аквіфером з постійною або сезонною вологістю [2]. Такі ділянки місцевості можуть бути частково або повністю зайняті водоймищами. Водно-болотними угіддями є мілководні озера чи ділянки морського узбережжя, верхові та низові болота, також деякі інші території. У 1971 році (м. Рамсар, Іран) була прийнята міжнародна Рамсарська конвенція зі збереження водно-болотних угідь планети, головним чином як середовища існування водоплавних птахів. Україна є стороною «Конвенції про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення. Згідно списку водно-болотних угідь міжнародного значення, що було опубліковано 2 лютого 2020 року на офіційному сайті Рамсарської конвенції в Україні 50 водно-болотних угідь, що мають міжнародне значення загальною площею 802 604 га [6]. За кількістю комплексів, що входять до даного списку Україна разом із Францією займають 5 місце в Європі та 8 у світі. На території Закарпатської області наких угідь шість. До них відносяться озеро Синевир, урочище Атак – Боржавське, Долина нарцисів, печера Дружба, болото Чорне Багно, урочище Озірний-Бребенескул. Деякі водно-болотні угіддя погоджені розпорядженням Кабінету Міністрів України і подані на розгляд Секретаріату Рамсарської конвенції. До них належать два угіддя на території Закарпатської області це водосховище Форнош та верхів'я річки Уж.

Прісноводне озеро Синевир, розташоване на висоті 989 м. над рівнем моря, є найбільшим в Українських Карпатах (координати 48°37' пн. ш. 23°41' сх. д.). Озеро має загатне походження та живиться трьома гірськими потічками, місця впадіння яких замулилися, утворивши болітця Озеро з усіх боків оточене старовічними мішаними лісами й пралісами з домінуванням ялини європейської, ялиці білої та явора. Берегова флора угіддя представлена вологолюбними видами, що занесені до Червоної книги України: це баранець звичайний, плаун річний, білоцвіт весняний, зозульки Траунштейнера, зозульки травневі, зозульки плямісті, зозулині сльози яйцеподібні, зозулині сльози серцелисті, лишайник лобарія легеневоподібна. У межах угіддя мешкають чапля сіра та занесені до Червоної книги України лелека чорний, пугач, підорлик малий і беркут. Також досить рідкісними для фауни України є види, що зустрічаються в прибережній смугі: земноводні – жаба прудка та саламандра пляміста, плазуни – полоз лісовий й мідянка [1]. Угіддя входить до складу Національного природного парку «Синевир».

Урочище «Озірний – Бребенескул» площею 1656,91 га на території Рахівського району (Карпатський біосферний заповідник, координати 48°07' пн. ш. 24°33' сх. д.). Урочище Озірний-Бребенескул є високогірним водно-болотним угіддям, що лежить на південних схилах найвищих в Україні гір Говерли, Бребенескула, Гутин-Томнатика, Пожижевської, Брецула. Угіддя містить густу річкову мережу, гірські оліготрофні болота, чотири озера та кілька малих озерець. Серед них найвисокогірніше озеро Українських Карпат – Бребенескул, що утворилося на висоті 1801 м н.р.м. Саме тут є чисельні витoki потоків, які дають початок річці Тиса.

Урочище «Атак – Боржавське» площею 283,4 га на території Берегівського та Виноградівського району (регіональний ландшафтний парк „Притисянський” , координати 48°14' пн. ш. 22°48' сх. д.). Урочище Атак- ботанічна пам'ятка природи загальнодержавного значення в Україні. Розташована в межах Берегівського району Закарпатської області, на північ від села Квасово. В урочищі Атак охороняється дубово-ясеневі дубрава на правобережній заплаві річки Боржави. Деякі дерева в лісі мають висоту понад 40 м. Тут також зростають рідкісні рослини: марсилія чотирилиста, рябчик великий, беладонна лікарська, коручка ельбська, а також пізньоцвіт осінній, сосюрея різноколірна, занесені до Червоної книги України [1]. Ботанічна пам'ятка природи «Атак» входить до складу Регіонального ландшафтного парку «Притисянський».

«Долина нарцисів» площею 256,0 га на території Хустського району (Карпатський біосферний заповідник, координати 48°10' пн. ш. 23°21' сх. д.). Долина нарцисів розташована в заплаві р. Хустець, правої притоки Тиси. Тут сформувалися лучно-болотні комплекси, що є унікальними у Європі. Водно-болотне угіддя відіграє важливу роль у пом'якшенні наслідків повеней, а також у забезпеченні якісною питною водою для населених пунктів, розташованих нижче за течією. Оскільки водойма накопичує велику кількість опадів та води, що надходить від танення снігу у водозбірному басейні [2]. Особливою цінністю цієї території є наявність останньої на континенті значної за площею рівнинної популяції рідкісного високогірного виду – нарцису вузьколистого, який зберігся тут із льодовикового періоду.

Печера «Дружба» площею 0,13 га на території Тячівського району (Карпатський біосферний заповідник, координати 48°15' пн. ш. 23°37' сх. д.). Печера «Дружба» – це унікальне підземне утворення з флуктуаційним водним режимом і найбільша печера в Українських Карпатах. Водно-болотне угіддя є оселею для низки ендемічних видів безхребетних, деякі з яких відомі лише з цієї печерної системи і сховищем для 14 видів кажанів, зокрема, під час їх зимівлі. Водно-болотне угіддя відіграє важливу роль у пом'якшенні та попередженні повеней, оскільки тут накопичується велика кількість талих вод.

Болото «Чорне багно» площею 15,0 га на території Іршавського району (національний природний парк „Зачарований край”, координати 48°23' пн. ш. 23°05' сх. д.). Сфагнове болото Чорне Багно унікальним верховим сфагновим болотом, яке після Другої світової війни зазнало руйнівного впливу меліорації. Сформувалося на потоці Багонський, що належить до верхів'їв басейну р. Іршава. Товщина шару торфу у верхній частині болота може досягати 6 м. Болото є прикладом унікального, значної площі сфагнового болота гірського поясу широколистяних лісів Карпат, яке збереглося у відносно непорушеному вигляді. Тут трапляється багато видів рослин і тварин з Червоної книги України. Оскільки у цій смuzі значних водно-болотних угідь немає, то Чорне Багно відіграє роль рефугіуму багатьох гідробіонтів болотного комплексу, в тому числі водних жуків (яких тут налічується 28 видів) та рослин (лише мохів тут виявлено 11 видів, а осок — 25 видів). Отже, водно-болотне угіддя забезпечує існування популяцій ряду видів рослин і тварин, які є надзвичайно важливими для підтримання біорізноманіття біогеографічних видів гірської країни Карпат [1].

Водосховище «Форнош» загальною площею 210,0 га на землях Форношської сільської ради Мукачівського району (координати 48°21' пн. ш. 22°45' сх. д.) . Водно-болотне угіддя має штучне походження (створена гребля типу насипної дамби), належить

до ставів комплексного використання і за своїми розмірами може вважатися малим водосховищем (об'єм води понад 3 млн. м³). Водосховище є місцем перебування ряду видів, що знаходяться під загрозою зникнення. Околиці є місцем оселення савців (горностая, тхора степового, рясоніжкливодяної) тощо. Водосховище "Форнош" створено на місці унікального болотного комплексу Чорний Мочар (площею близько 12 тис. га). Його перетинає один з найбільших міграційних шляхів птахів через Карпати до Європи. Великих природних озер на території Закарпатської області України немає, тому угіддя забезпечує існування популяцій низки видів рослин і тварин, надзвичайно важливих для підтримання біорізноманіття Центральноєвропейської біогеографічної підпровінції. До таких відносяться популяції багатьох коловодних птахів (косаря, чапель, крячка чорного *Chlidonias niger* та ін.), комах (ряд видів бабок), жуків, зокрема турунів та плавунців [1].

Верхів'я річки Уж загальною площею 1054,0 га на території Великоберезнянського району (координати 48°58' пн. ш. 22°54' сх. д.). Верхів'я річки Уж знаходиться у межах Ужанського національного природного парку. Водно-болотне угіддя презентує типові для басейну річки Уж природні комплекси рослинності та тваринного світу. Це забезпечує належні умови для відтворення місцевої водно-болотної орнітофауни, іхтіо- та батрахофауни. Угіддя підтримує збереження видів, які знаходяться у небезпеці: рослин (бузок угорський, косарика черепинчасті, півники сибірські тощо), тварин (деркач, рибалочка, бджолоїдка та ін.). А також угіддя підтримує існування видів рослин та тварин, які важливі для збереження біологічного різноманіття біогеографічного регіону – серед них види риб, що потребують охорони відповідно до Бернської конвенції. На території водно-болотного угіддя постійно здійснюються наукові дослідження, ведеться літопис природи Ужанського НПП.

Водно-болотні угіддя Закарпатської області відіграють значну роль у відновленні запасів ґрунтових та підземних вод, збереженні водно-болотних видів рослинного і тваринного світу, у формуванні екосистем, є фактором впливу для підтримки біологічного різноманіття в цілому, джерелом забезпечення кормової бази для видів тваринного світу, відтворюючими осередками для мігруючих птахів тощо. В межах верхів'я басейну річки Тиса розташовані більшість з перелічених водно-болотних угідь. Зараз багато боліт осушено, а формуванню нових боліт та природних водойм перешкоджає, зокрема, впровадження протипаводкових заходів. Через зміни гідрологічного режиму території та кліматичних умов, а також недотримання режиму повної заповідності, рослинність боліт перебуває в критичному стані. Тому ці природні об'єкти потребують пильної охорони.

Список використаної літератури

1. Антосяк В. М., Довганич Я. О. та ін. Природно-заповідний фонд Закарпатської області: Довідник. — Ужгород, 1998. — 304 с.
2. Водно-болотні угіддя України / за ред. Марушевського Г.Б., Жарук І.С. — К.: Чорноморська програма "Ветландс Інтернешнл", 2006. — 312 с.
3. Екологія водно-болотних угідь і торфовищ // Головний редактор В.В. Конішук. — Київ: ДІА, 2013. — 300 с.
4. Ковальчук А. А. Заповідна справа. 1-е і 2-е видання. — Ліра: Ужгород, 2002. — 328 і 336с.

5. Постанова Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2002 р. № 1287 «Про порядок надання водно-болотним угіддям статусу водно-болотних угідь міжнародного значення».//Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1287-2002-%D0%BF#Text>
6. Офіційний сайт Рамсарської конвенції.// Режим доступу <https://www.ramsar.org>
7. Червона книга України: Тваринний світ. — К.: У Е, 1994. — 464 с.
8. Червона книга України: Рослинний світ. — К.: У Е, 1996. — 608 с.
9. Департамент екології та природних ресурсів Закарпатської ОДА, офіційний сайт/режим доступу// <https://ecozakarpat.gov.ua/>

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СТАВНЕНСЬКОЇ ОТГ УЖГОРОДСЬКОГО РАЙОНУ

Студ.ІV курсу Курей О. В., керівник ст. викладач Антонюк О.С.

Актуальність дослідження: Актуальність цієї тематики визначається насамперед тим, що фінансова децентралізація є однією з найгостріших проблем загального процесу децентралізації, вирішення якої дасть можливість одночасно і пришвидшити її перебіг, і забезпечити належний соціально-економічний розвиток територіальних громад.

Мета статті: визначити особливості формування Ставненської ОТГ Ужгородського району.

Ключові слова: реформа, децентралізація, об'єднання територіальних громад, управління, громада, бюджет, влада, Закарпатська область.

Виклад основного матеріалу

Процес децентралізації у світі.

Сучасна держава як складне і багатостороннє явище розглядається з різних точок зору: управлінської, економічної, юридичної, історичної. Вивчення держави в сучасних умовах із застосуванням різних підходів дозволить уникнути вузького і одностороннього погляду, як на саму державу, так і на виникаючі в його рамках проблеми. Однією з таких проблем для більшості демократичних країн в останні десятиліття стала проблема перерозподілу управлінських функцій і повноважень, або децентралізація.

Відомо, що не було і не існує вічних і незмінних держав, тим більше - форм їх організації. Будь-яка держава має період зародження і становлення, період найвищого розвитку, і, відповідно, період занепаду і заходу. Вивчення всього процесу становлення і розвитку держави з моменту його появи і до моменту його зникнення з суспільно-політичної сцени є предметом різних наук, в тому числі і науки управління. Ефективне управління передбачає використання всіх можливих методів і ресурсів для досягнення поставлених цілей. Для сучасних держав, однозначно, такою метою є подальший розвиток в соціальному і економічному напрямках. Демократичні тенденції, що поновилися в другій половині двадцятого століття, послужили міцною основою звернення державних систем безпосередньо до соціальних проблем - вирішення питань соціальної диференціації, створення суспільства, здатного до самоврядування[5].

Процес децентралізації органів влади закономірний - це якісне зрушення, який можливий при певних кількісних змінах в суспільстві, результат величезної трансформації державної влади, поділу влади, демократизації суспільства, придбання населенням політичних прав і свобод, введення приватної власності, процесу роздержавлення і приватизації, розпаду над централізованої тоталітарного держави. Децентралізація, в свою чергу, передбачає структурні зміни в системі державного управління, пов'язані з наданням більшої самостійності низовому рівню управлінської ієрархії (в т.ч. функціональної, матеріальної, фінансової, адміністративної), з метою більш якісного врахування інтересів місцевих громад у вирішенні місцевих питань, і, відповідно, підвищення добробуту суспільства в цілому. Також необхідно відзначити, що дослідження процесу децентралізації вимагає поглибленого розгляду специфіки місцевого самоврядування, розвиток якого є один з основоположних моментів самої децентралізації.

Для національних об'єднань більш характерні жорсткі організаційні форми, які є логічним розвитком концентрації капіталу і виробництва в рамках галузевих і багатогалузевих об'єднань. Жорсткі організаційні форми передбачають наявність ієрархії як інструменту управління з урахуванням тій чи іншій мірі децентралізації в управлінні діяльністю об'єднання підприємств. До жорстких форм відносять трест, концерн, ТНК, ФПГ та їх різновиди незалежно від співвідношення рівнів централізації і децентралізації управління в таких структурах [6].

Як відомо, корпорації, як і окремі підприємства, розвиваються. Тому через деякий час кількість підприємств і фірм в об'єднанні може досягти вже не кількох одиниць, а кількох десятків, і тоді для збереження керованості потрібна додаткова угруповання підприємств і відповідно зміна організаційної структури корпоративного об'єднання. Така зміна зазвичай відбувається через децентралізацію функцій управління корпорації і перехід до дивізіональної організаційної структури.

В умовах децентралізації завдання керівника визначити стратегічний напрямок, заручитися згодою підлеглих, дати їм гроші і повноваження і залишити в спокої. Госпрозрахунок по-американськи зачіпає проблеми внутрішнього корупційного ринкового духу, внутрішньо фірмового маркетингу, активізації ролі кожного працівника в управлінні.

Таким чином, децентралізація - це перш за все характеристика відносин між керівниками різного рівня в системі управління підприємства. Децентралізація - це не заперечення управління, а його нова якість, що дозволяє в кінцевому підсумку максимізувати сукупні доходи підприємства. Децентралізація управління впливає на організаційну структуру підприємства, а саме сприяє більш чіткому, формалізованому визначенню всіх рівнів управління і всіх підрозділів [9].

Децентралізація в Україні.

Незважаючи на складні виклики та перешкоди, Україна впевнено не лише декларує, але й просувається в напрямі європейської інтеграції. Це говорить про силу європейської мрії українського народу, яка дозволяє будувати нову та сучасну країну незважаючи на складнощі. Основними та пріоритетними напрямками реалізації положень політичної асоціації є проведення в Україні ряду реформ: конституційної та виборчої реформи; впровадження регіональної політики європейського зразка; реформа системи запобігання та боротьби з корупцією та реформа у сфері державного управління [10].

Починаючи з 2017 року Україна помітно продвинулась у реалізації реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Так, зокрема, у сфері децентралізації прийнято багато важливих законів, які визначають: статус старост, їх коло повноважень та підстави і порядок дострокового припинення повноважень; добровільне приєднання територіальних громад до вже утворених об'єднаних територіальних громад (ОТГ); особливості об'єднання територіальних громад, розташованих на територіях суміжних районів; щодо добровільного приєднання територіальних громад 242 сіл, селищ до територіальних громад міст республіканського Автономної Республіки Крим, обласного значення [8].

Продовжується процес добровільного об'єднання територіальних громад. За рік кількість ОТГ зросла майже двічі – з 366 до 731 громад. За даними Держстату станом на 01.05.2018 року 3399 територіальних громад об'єдналися у 731 ОТ, при цьому 7540 територіальних громад залишаються необ'єднаними, тому проблема і досі лишається актуальною. Завдяки фінансовій децентралізації відчутно зросли доходи місцевих

бюджетів, зокрема власні доходи зросли на 45,4 млрд. грн. або 31% (порівняно з 2016 роком), а частка місцевих бюджетів (включаючи трансферти) вперше сягнула майже 50% від зведеного бюджету[1].

Крім того, більш ніж удвічі збільшилася державна підтримка територіальних громад – із 7,3 до 16,1 млрд. грн. Вирішити питання зміни системи органів влади на районному рівні, перерозподілу та розмежування повноважень і ресурсів, а також меж самих районів, має зареєстрований у Верховній Раді законопроект № 6636 [2, с. 10]. При цьому, не варто забувати, що це лише часткова реалізація реформи, повне її втілення стане можливим лише після внесення відповідних змін до Конституції України, а також прийняття нових законів щодо адміністративно-територіального устрою, діяльності префектів, служби в органах місцевого самоврядування тощо.

Формування Ставненської ОТГ.

Що стосується Ставненської ОТГ у Закарпатській області її підпорядкуванні такі 12 населених пунктів: Ставне, Верховина-Бистра, Волосянка, Луг, Загорб, Жорнава, Лубня, Стужиця, Тихий, Гусний, Сухий, Ужок. Утворена 12 червня 2020 року шляхом об'єднання Ставненської, Верховино-Бистрянської, Волосянківської, Загорбської, Лубнянської, Стужицької, Тихівської і Ужоцької сільських рад Великоберезнянського району. Головою об'єднаної територіальної громади є Мандрик Іван Іванович. Загальна кількість громади - 8270 осіб [7].

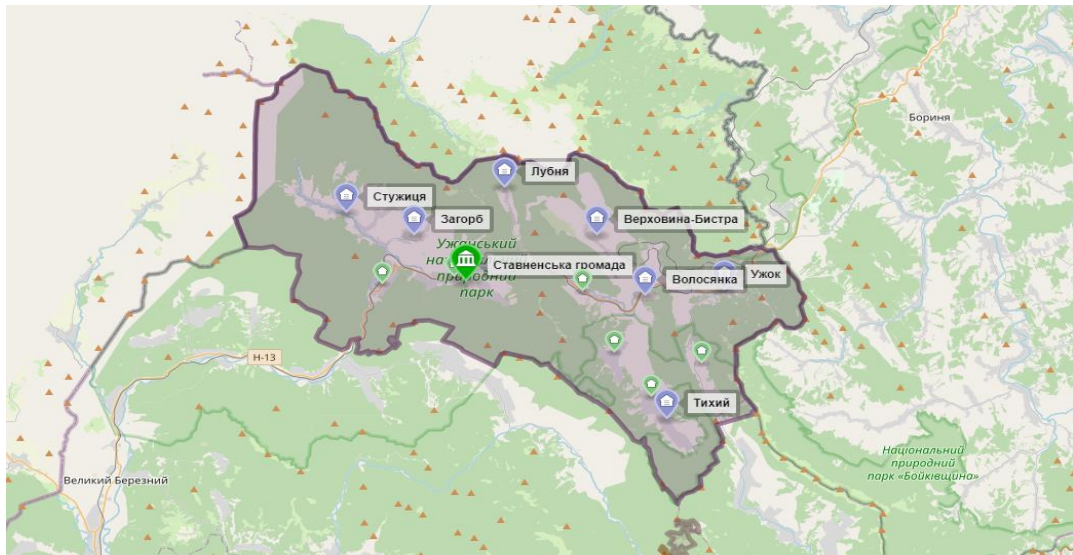

Рис. 1 Населені пункти у підпорядкуванні ОТГ: Ставненська громада

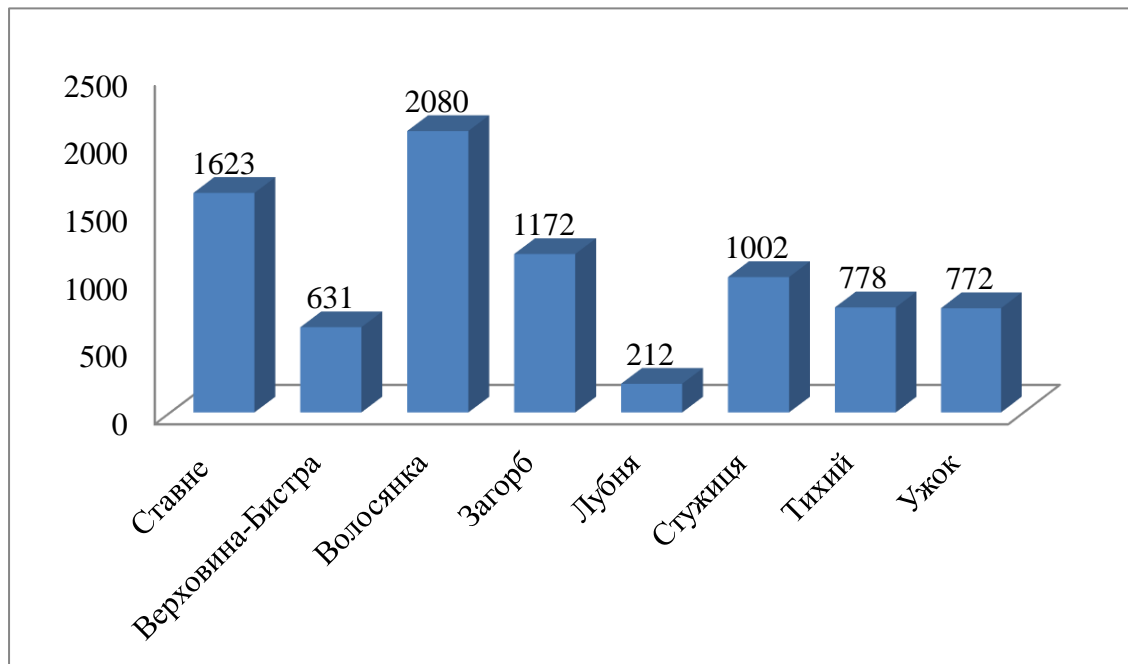

Рис. 2 Кількість осіб у населеному пункті

Висновки

Отже, реформа децентралізації передбачає конкретні кроки щодо підвищення якості життя в громадах, вона має чіткі рамки і концептуальне наповнення. В процесі децентралізації реалізується низка реформ – місцевого самоврядування, територіальної організації влади та регіональної політики. Досягненнями реформи є поліпшення структури управління, зменшення рівня потенційної політичної корупції завдяки прямим міжбюджетним відносинам між центром і громадами, активізація членів громади (розвиток бізнесу, місцевих ініціатив тощо).

Оскільки Ставненська ОТГ ще лише недавно створена, то існує низка серйозних питань, які потребують негайного вирішення. Зокрема це фінансування закладів освіти, культури та медицини. Працівники цих установ проходять ідентифікацію у банківських установах для затвердження їхнього проживання на території певного ОТГ. Проблемним питанням в даний період залишається працевлаштування місцевого населення. Вирішенням даної ситуації зайнялись місцеві та іноземні інвестори, які проектують на території ОТГ оздоровчі комплекси, готелі та сонячні електростанції. Дані проекти зможуть підвищити економічний потенціал Ставненської ОТГ, а також дадуть велику кількість робочих місць для місцевого населення.

Список використаної літератури

1. Аналіз використання бюджетних коштів по місцевих бюджетах Закарпатської області (Загальний фонд) // Офіційний веб-сайт Обласної державної адміністрації Закарпатської області [Електронний ресурс] .- Режим доступу: <http://www.carpathia.gov.ua/ua/524.htm>

2. Батажок С.Г. Доходи місцевих бюджетів як основа фінансової незалежності органів місцевого самоврядування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [file:///C:/Users/User/Downloads/frvu_2016_2_23%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/frvu_2016_2_23%20(2).pdf)
3. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. №2456-VI // Верховна Рада України. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
4. В Ужгороді з'ясовували чому закарпатські ОТГ демонструють непрозорість роботи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://akm.rv.ua/archives/2298>
5. Василенко Д. Бюджетна децентралізація як спосіб реалізації бюджетної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://naub.oa.edu.ua/2015>
6. Дюг Ю. В Ужгороді з'ясовували чому закарпатські ОТГ демонструють непрозорість роботи [Електронний ресурс].
– Режим доступу: <https://www.kolona.net/v-uzhgorodi-zyasovuvai-chomu-zakarpatski-otg-demonstruyut-neprozorist-roboti/>
7. Офіційний сайт Децентралізація влади [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.decentralization.gov.ua/region/item/id/5>
8. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 р. № 157-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/157-19>
9. Формування об'єднаних територіальних громад: стан, проблемні питання та шляхи вирішення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/terutor_gromad-86ead.pdf
10. Якуніна О. Децентралізація: що буде далі - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://project198026.tilda.ws/page1302360.html>

ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИТЯЧИХ ЗАКЛАДІВ ОЗДОРОВЛЕННЯ ТА ВІДПОЧИНКУ В ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ

студ. IV курсу Орос Г., науковий керівник к.ек.н., доцент Славик Р.В.

У статті розглянуто динаміку наявності дитячих закладів оздоровлення та відпочинку в Закарпатській області протягом 2007-2019 років. Оцінено питому вагу дітей області, що перебували у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку на території Закарпаття влітку 2019 року, також проілюстровано розподіл дітей за типами закладів.

Ключові слова: туризм, заклад оздоровлення та відпочинку, лікувально-оздоровча сфера, Закарпатська область, людино-дні.

Постановка проблеми

Туризм у Закарпатській області є дуже перспективним напрямком економічного розвитку. Регіон має унікальні умови для розвитку туризму та санаторно-курортної галузі (чисельні природні та культурні атракції, угіддя, мінеральні джерела, гірські масиви). Закарпаття має неоціненний лікувально-рекреаційний потенціал, всі умови для розвитку різних видів туризму: рекреаційного, історико-пізнавального, релігійного, спортивного, зеленого, екстремального тощо.

Саме тому тут є розвинута мережа закладів оздоровлення та літнього відпочинку для дітей із різних регіонів України.

Виклад основного матеріалу

Упродовж червня–серпня 2019 р. на території області діяло 196 дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, в яких відпочило 26,9 тис. дітей і підлітків. У зазначеній кількості 11,1% склали діти з інших регіонів України. Найбільше відпочивало дітей з Київської області та м.Києва, відповідно 1,0 та 0,6 тис. осіб.

Одночасно, 1,5 тис. дітей із Закарпаття відпочили в інших регіонах країни.

Рис. 1. Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку[2]

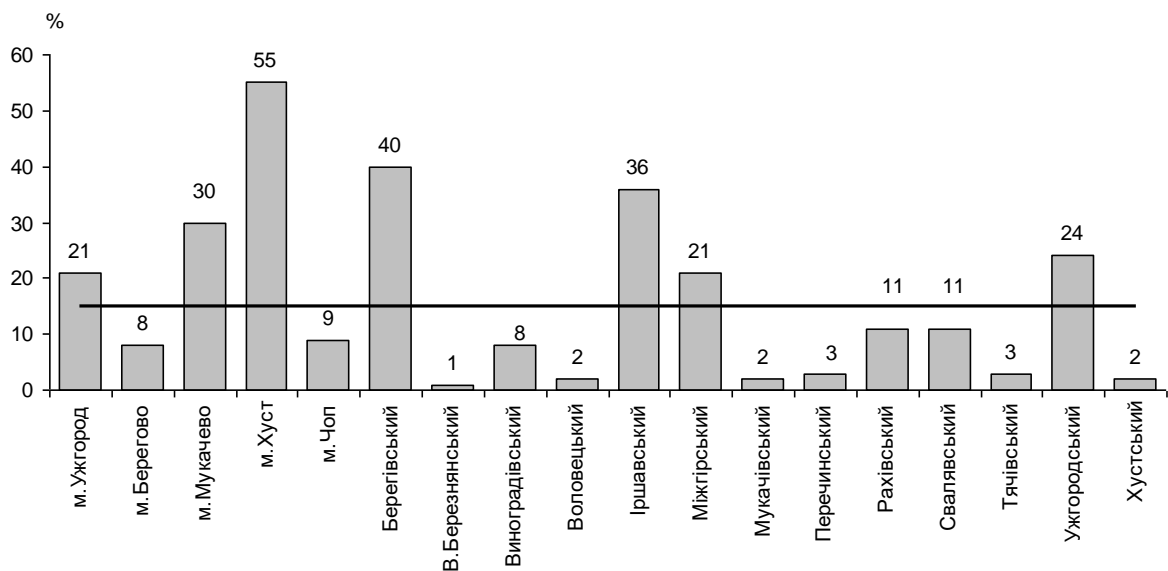
Упродовж літніх канікул 2019р. на території області 23,7 тис. дітей перебували у 186 закладах відпочинку: у 168 таборах з денним перебуванням, у 12 позаміських закладах

відпочинку та у 6 наметових містечках. Найбільша питома вага у закладах відпочинку припадає на табори з денним перебуванням (90,3%), у них відпочили 15,4 тис. школярів.

Також упродовж літа 2019р. на території області діяло 10 закладів оздоровлення, до яких входило 7 позаміських та 3 заклади санаторного типу. У таких закладах оздоровилось 3,2 тис. осіб.

У червні–серпні 2019р. дітьми у закладах оздоровлення та відпочинку проведено 373,5 тис. людино-днів, з них лише 55,7 тис. людино-днів – у закладах оздоровлення. Рівень охоплення оздоровленням та відпочинком дітей області у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку на території області становив 15% загальної кількості дітей у віці 7–16 років, а з урахуванням дітей, які відпочивали та оздоровлювались за межами області – 16%. [2]

Рис.2 Питома вага дітей області, що перебували у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку на території Закарпаття влітку 2019 року
(узагальній кількості дітей 7–16 років) [2]

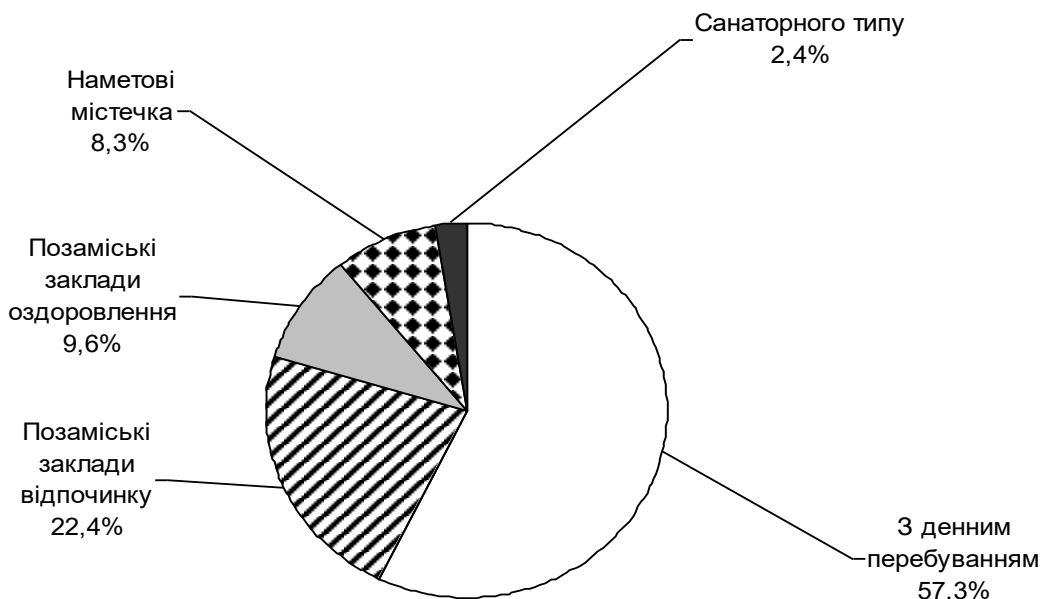

Першочергова увага звертається на оздоровлення та відпочинок найменш захищених категорій дітей. На території Закарпатської області з малозабезпечених та багатодітних сімей влітку п.р. відпочило 9,4 тис. дітей (8,8 тис. осіб – діти області) або 35,0% із загальної кількості відпочиваючих дітей.

Послугами дитячих закладів оздоровлення та відпочинку скористалися також дітисироти та діти, позбавлені батьківського піклування. Їх кількість склала 780 осіб (498 – діти області). Оздоровились і відпочили влітку 737 дітей осіб, визнаних учасниками бойових дій, з них 463 – діти з області. Також, оздоровились і відпочили влітку діти з інвалідністю. Загальна їх кількість склала 403 особи, що на 27,9% більше, ніж за відповідний період 2018р. Із дітей цієї категорії 367 дітей – жителі Закарпатської області. У 34 дитячих закладах області відпочила 131 дитина, яка потерпіла від наслідків аварії на ЧАЕС (99 – діти області).

Слід відмітити, що середній термін перебування дитини у закладах оздоровлення склав 17 днів, а у закладах відпочинку – 13 днів. [2]

Рис. 3. Розподіл дітей, що перебували у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку влітку 2019 року, за типами закладів[2]

Загальна вартість перебування дітей у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку склала 60,0 млн.грн. Середня вартість одного людино-дня перебування дитини у закладі становила 161 грн (при 167 грн – у 2018р.): у закладах оздоровлення – 402 грн, у закладах відпочинку – 118 грн.

До роботи у дитячих закладах були залучені 3,3 тис. працівників, з яких 2,0 тис. – це педагогічний персонал, 0,2 тис. – медичні працівники, 0,4 тис. – персонал працівників кухні, 0,7 тис. – адміністративно-господарський та обслуговуючий персонал.[2]

Висновки

Отже, основними напрямками державної політики у сфері оздоровлення та відпочинку дітей є:

- 1) підтримка заходів, що здійснюються підприємствами, установами і організаціями, фондами, громадянами та їх об'єднаннями в цій сфері;
- 2) створення доступного та ефективного ринку послуг з оздоровлення та відпочинку дітей;
- 3) збереження і розвиток мережі дитячих закладів оздоровлення та відпочинку;
- 4) забезпечення підготовки кадрів для здійснення заходів з оздоровлення та відпочинку дітей;
- 5) стимулювання проведення науково-дослідних робіт, розроблення та впровадження інноваційних програм;
- 6) створення механізмів економічного стимулювання, кредитування, цільової фінансової підтримки закладів, що здійснюють оздоровлення та відпочинок дітей;

- 7) оптимізація системи управління;
- 8) створення Державного реєстру майнових об'єктів оздоровлення та відпочинку дітей з метою запобігання ліквідації, передачі під заставу, перепрофілюванню, використанню не за призначенням таких об'єктів, а також з метою забезпечення доступності та відкритості інформації про дитячі заклади оздоровлення та відпочинку, і послуги, які вони надають;
- 9) розробка та затвердження державних соціальних стандартів оздоровлення та відпочинку[1]

Що стосується Закарпатської області, то незважаючи на всі заходи підтримки кількість дитячих закладів оздоровлення та відпочинку починаючи із 2013 року постійно зменшується, прямо пропорційно до цього знижується і кількість дітей, які відвідали регіон в період літніх канікул.

Список використаних джерел

1. Закон України. Про оздоровлення та відпочинок дітей – [Електронний ресурс.]
Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-17#Text>
2. Статистичний збірник «Туризм у Закарпатській області». – 2020. – 76 с.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО КОМПЛЕКСУ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

студ.ІV курсу Орос Г., науковий керівник к.ек.н., доцент Славік Р.В.

У статті розглянуто проблеми та перспективи розвитку лікувально-оздоровчого комплексу Західного регіону України. Описано комплекс заходів, які необхідні для вдосконалення та підтримки лікувально-оздоровчої сфери регіону.

Ключові слова: туризм, санаторно-курортний комплекс, лікувально-оздоровча сфера, Західний регіон, інфраструктура

Постановка проблеми

Туризм у Західному регіоні України є дуже перспективним напрямком економічного розвитку. Регіон має унікальні умови для розвитку туризму та санаторно-курортної галузі (чисельні природні та культурні атракції, угіддя, мінеральні джерела, гірські масиви). Регіон має неоціненний лікувально-рекреаційний потенціал, всі умови для розвитку різних видів туризму: рекреаційного, історико-пізнавального, релігійного, спортивного, зеленого, екстремального тощо.

У Західному регіоні сприятливий клімат для лікування та оздоровлення, регіон багатий на лісові ресурси. Мінеральні лікувальні води різного складу виявлені майже у всіх областях Західної України. Є також запаси лікувальних грязей, озокерит.

Варто зазначити, що який би природно-ресурсний потенціал на мала країна, регіон чи область, найважливішим критерієм його корисності є економічна оцінка, тобто уміння якнайменше його витратити, а отримувати максимальну віддачу від нього та не приносити великої шкоди природно-територіальному комплексу.

Виклад основного матеріалу

Збереження природних лікувальних ресурсів повинно бути засновано, насамперед, на охороні курортно-рекреаційної зони. Незважаючи на очевидну економічну потребу в розвитку оздоровчо-рекреаційного комплексу, на сьогодні в Західній Україні, за незначними винятками, не встановлені межі охоронних зон усіх видів, майже не визначені показники резервних територій для розвитку курортів навіть на найближчу перспективу. Тому особливої уваги потребує комплекс питань з санітарної охорони курортів та родовищ природних лікувальних ресурсів [1, с. 267].

Ще одна проблема санаторної діяльності – це питання доступності санаторно-курортного лікування та задоволення попиту населення на конкретні види санаторно-курортних послуг і підвищення їхньої якості.

Санаторії нині не пустують, як це було в середині дев'яностих років, але далеко не кожен, кому потрібно, може скористатися їхніми послугами. Путівки дуже дорогі, і ціна на них постійно зростає. Головна проблема в тому, що в Україні ставляться до лікувально-оздоровчих закладів як до комерційних структур. Високі податки, плата за оренду землі відразу обертаються підвищенням цін на путівки, роблять їх недоступними для більшої частини населення. Звичайно, така практика потребує істотної корекції з боку влади. Якщо не вживати заходів, щоб зменшити вартість путівки і відпочинку, то санаторії втрачатимуть відпочиваючих середнього рівня. Не кажучи вже про малозабезпечених [2].

Чи не найважливішим питанням є також підготовка кадрів для роботи в санаторно-курортній галузі та їхня атестація. Уже давно назріла необхідність затвердження такої спеціальності, як «фізіотерапія, медична реабілітація і курортологія».

Стан інфраструктури в санаторному комплексі Західної України не відповідає нагальним проблемам іноземних відпочиваючих. У санаторіях могла би бути перспектива нормально розвиватись при умовах, якщо у них зможуть повноцінно відпочивати іноземні громадяни, що можуть повністю оплачувати отримані тут послуги. Але на жаль, на даний час, потрапляючи в умови існуючого сервісу, іноземний турист часто адекватно формує негативну громадську думку. Враховуючи це, одне з чільних місць повинно зайняти створення системи належного сервісу, в основу якого покладено бажання та інтереси самого відпочиваючого, а цього, в свою чергу, можна досягнути залученням великих інвестиційних коштів в галузь та проведенням якісної сертифікації санаторних послуг.

Реалізація державної політики у сфері діяльності курортів повинна стати одним з пріоритетних напрямів національної соціальної політики та економіки, одним із важливих і ефективних заходів організації відпочинку, профілактики, запобігання і зниження захворюваності та рівня інвалідності, зміцнення здоров'я населення всіх вікових груп, насамперед дітей та жінок репродуктивного віку [3].

Стратегічною метою державної політики у сфері діяльності курортів є створення умов для поліпшення стану здоров'я, продовження тривалості життя та періоду активного довголіття населення, упровадження здорового способу життя шляхом формування та розвитку ефективного, прибуткового та конкурентно спроможного на світовому ринку курортного комплексу.

Реформування санаторно-курортної галузі повинне базуватися, з одного боку, на удосконаленні фінансово-економічних механізмів відтворення курортно-рекреаційного потенціалу, створенні доступного та ефективного ринку санаторно-курортних та оздоровчих послуг для максимального задоволення потреб населення, з іншого – на проведенні роздержавлення та приватизації санаторно-курортних закладів, заохочення конкуренції та оптимізації управління цими закладами.

Основними завданнями реформування санаторно-курортної галузі Західної України є здійснення заходів щодо оголошення курортів державного та місцевого значення, задоволення попиту населення на конкретні види санаторно-курортних послуг та поліпшення їх якості, комфорту, збереження та раціонального використання природних лікувальних ресурсів, підвищення рентабельності санаторно-курортних закладів, а також подолання існуючих на сьогодні проблем санаторно-курортної галузі [3].

Оцінка потенціалу природно-лікувальних ресурсів дає підстави розраховувати, що Західна Україна має перспективу поживлення санаторно-курортного лікування та оздоровлення. Це могутній потенціал розвитку міжнародного і вітчизняного оздоровлення і туризму, які є прибутковими галузями в економіці багатьох країн.

Розвиток санаторно-курортних послуг тісно пов'язаний з раціональним використанням природних територій таких курортів як, наприклад, Моршин, Трускавець, Солотвино, Поляна, Синяк, Ворохта, які мають мінеральні та термальні води, лікувальні грязі та озокерит, ропу озер, кліматичні, ландшафтні та інші умови, сприятливі для організації відпочинку та оздоровлення, лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань. З метою розв'язання зазначених завдань необхідно провести медико-біологічну оцінку якості природних лікувальних ресурсів, а також еколого-економічну

оцінку природних територій курортів як складової частини національного багатства країни для:

- формування ринку природних лікувальних ресурсів;
- реалізації платного природокористування;
- порівняння ефективності рекреаційного та нерекреаційного використання території курорту;
- залучення інвестицій тощо [2].

Більшість курортів має гідромінеральну базу на підставі затверджених запасів. Втім, існує значна кількість санаторно-курортних закладів, які використовують природні лікувальні ресурси, стосовно яких не проводилися геологорозвідувальні роботи. З метою оцінки та затвердження запасів гідромінеральних ресурсів для санаторно-курортних закладів, що використовують природні лікувальні ресурси з незатвердженими запасами, необхідно здійснити геологорозвідувальні роботи та провести пошуки інших гідромінеральних ресурсів для розширення профілактичних та лікувальних послуг.

Нерівномірний розподіл водовідбору за ділянками і технічна недосконалість свердловин призводять до нераціонального використання мінеральних вод на окремих родовищах.

Відбувається і протилежний процес, коли для вивчення родовищ мінеральних вод та затвердження запасів щодо них витрачено значні кошти, а родовища використовуються не в повному обсязі.

Значна частина родовищ мінеральних вод експлуатується лише для промислового розливу у пляшки. Необхідно вирішити питання щодо обмеження використання пластикової тари для розливу мінеральної води. Деякі фасовані мінеральні води доцільно використовувати в санаторно-курортних закладах місцевостей, або у закладах практичної охорони здоров'я регіонів, де згідно з медичним зонуванням існує необхідність їх вживання та профілактичного застосування за нозологічними показниками.

Оцінка сучасного використання мінеральних вод, лікувальних грязей, інших природних лікувальних ресурсів може бути проведена на підставі моніторингу цих природних ресурсів. Результати досліджень дадуть змогу створити кадастр природних лікувальних ресурсів. Це, у свою чергу, буде базисним матеріалом опрацювання прогнозних оцінок перспективності природних лікувальних ресурсів [1, с.288].

Розвиток інфраструктури курортів (транспорт, зв'язок, комунальне господарство) потребує розв'язання територіальних, соціально-економічних завдань, які пов'язані з розподілом і визначенням пріоритетних напрямів використання природних лікувальних ресурсів і пошуками шляхів збалансування міжгалузевих інтересів, вирішенням питань розміщення курортного, житлового, соціального, інженерно-транспортного, комунального та інших видів будівництва, відтворення культурно-історичної спадщини, охорони та збагачення природного середовища курортів.

Розвиток виробництва на курортних територіях призвів до виникнення на них індустріальних зон. Надмірна концентрація у деяких місцевостях санаторно-курортних закладів, велика питома вага промислового та сільськогосподарського виробництва, інтенсивний рух автотранспорту на загальному фоні недосконалої інфраструктури (водо- та тепlopостачання, енергозабезпечення, комунальне господарство, транспорт), низький рівень комфортності оздоровниць створюють надмірне антропогенне навантаження,

знижують престижність курортів та ставлять під загрозу існування сировинної бази найбільш популярних курортів.

Розвиток курортів багато в чому залежить від витрат на паливно-енергетичні ресурси, збереження яких є предметом державної політики. Залежно від умов розвитку більшість курортів не має традиційних джерел енергії. Тому виникає необхідність ширшого впровадження на курортних територіях нетрадиційних видів енергетики. Передбачається ліквідація енергетичного дефіциту курортів за рахунок застосування енергозберігаючих технологій, відтворюваних і нетрадиційних джерел енергії, встановлення лічильників обліку тепла, гарячої та холодної води, газу. Це в свою чергу сприятиме підвищенню якості екологічного стану курортів [3].

Розвиток і поетапне становлення курортів, конкурентоспроможних на світовому ринку, неможливий за існуючого режиму водопостачання. Для розв'язання проблем водозабезпечення необхідно здійснити комплекс таких заходів:

- реконструкція існуючих і будівництво нових об'єктів водогосподарського комплексу;
- впровадження сучасних технологій очищення води та залучення додаткових джерел водопостачання;
- ремонт та реконструкція існуючих аварійних мереж водопостачання і водовідводу, створення системи автоматизації та диспетчеризації водопостачання курортних об'єктів незалежно від форми власності та підпорядкування;
- розвідування нових запасів підземних вод для питного водопостачання та раціональне використання існуючих місцевих джерел;
- створення замкнутих систем водозабезпечення як частини безвідходних технологій;
- реконструкція існуючих та будівництво нових каналізаційних споруд [2].

Для сталого функціонування курорту необхідне створення відповідної нормативної бази, яка складається із системи стандартів та інших нормативних документів, моніторингу ресурсного потенціалу та нормативно-правових актів.

Висновки

Отже, основні проблеми щодо ефективного функціонування лікувально-оздоровчого комплексу Західної України полягають у низькій доступності санаторно-курортного обслуговування для населення та недостатній якості послуг у цій сфері. Перспективи розвитку комплексу полягають у залученні додаткових інвестицій для оновлення інфраструктури, якісному розширенні послуг, що надаються санаторно-курортними закладами, більш раціональному та ощадливому використанні природних ресурсів, а також у ефективному функціонуванні нормативно-правової бази, що регламентує діяльність у даній сфері.

Список використаних джерел

1. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. – Чернівці: Книги-XXI, 2003. – 300 с.
2. Москаленко В.Ф., Омецинський Б.Ф., Омелянець С.М., Бабаєв К.Д. Курортна галузь та перспективи її розвитку // Український бальнеологічний журнал. – 2001. – №4. – С. 5-14.
3. Павлов В.І. Формування регіонального ринку рекреаційних послуг // Проблеми інформатизації рекреаційної та туристичної діяльності в Україні: перспективи культурного та економічного розвитку. – Трускавець, 2000. – С. 31-34.

ХАРАКТЕРИСТИКА НАСЕЛЕННЯ ХУСТСЬКОГО РАЙОНУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

студ.ІV курсу Орос Г., науковий керівник к.ек.н., доцент Славик Р.В.

У статті описано населення новоствореного в ході адміністративної реформи 2020 року Хустського району. Проаналізовано чисельність та співвідношення міського та сільського населення району. Дана характеристика природного та механічного руху населення за період 2011-2020 рр.

Ключові слова: населення, Хустський район, адміністративна реформа, демографічні показники, природний приріст

Постановка проблеми

Населення є визначальною одиницею функціонування господарського комплексу, його територіальної та галузевої структури. Перш за все розглядають основні демографічні показники. Демографія вивчає закономірність і соціальну зумовленість народжуваності, смертності, шлюбності, відтворення населення в цілому, як єдності цих процесів. Вона досліджує зміни статево-вікової структури, шлюбності, взаємозв'язок демографічних процесів і структур.

Характеристика населення є особливо актуальною на теперішньому етапі, оскільки в 2020 році пройшла адміністративно-територіальна реформа, наслідком якої стало об'єднання та укрупнення районів Закарпатської області.

Джерелом інформації про чисельність населення є переписи та статистичні довідники.

Виклад основного матеріалу

Основними категоріями населення, за якими реєструється його чисельність, є: наявне населення та постійне населення (населення, яке проживає на певній території протягом не менш як півроку). Обидва ці показники є моментальними, тому що реєструються на певну дату. Окремо існує категорія «юридичного населення» - особи, які офіційно зареєстровані на певній території. Ця категорія не збігається з поданими раніше і не реєструється переписами, оскільки перепис не передбачає перевірки паспортних даних. Проте ці категорії використовуються як при визначенні демографічних показників, так і при визначенні народногосподарських потреб. А саме на підставі чисельності постійного населення обчислюють потреби в житловому будівництві, забезпеченості шкільними та дошкільними закладами, потребу в кількості приватизаційних документів. Дані про чисельність наявного населення є основою для визначення необхідного обсягу житлово-комунальних послуг, послуг торговельної мережі, транспорту та зв'язку, побутової та туристичної сфер, медичних та культурних закладів тощо [1]

Таблиця 1

Чисельність наявного населення новоствореного Хустського району (тис. осіб)
(побудовано автором за даними [2])

Територіальна громада	Площа об'єднаної громади	Кількість населення	Міське населення	Сільське населення
Вишківська	181.1 км ²	16164	8269	7895
Горінчівська	225.9 км ²	12832	-	12832
Довжанська	260.7 км ²	16845	-	16845
Драгівська	149.4 км ²	13875	-	13875
Іршавська	313.1 км ²	35997	9259	26738
Колочавська	163.0 км ²	8800	-	8800
Міжгірська	559.6 км ²	25025	9547	15478
Синевирська	256.8 км ²	6406	-	6406
Хустська	407.0 км ²	81136	28321	52815
Зарічанська	42.1 км ²	8355	-	8355
Білківська	150.8 км ²	20704	-	20704
Пилипецька	201.6 км ²	7129	-	7129
Керецьківська	301.5 км ²	15035	-	15035
Всього:	3212.6 км ²	268303	55396	212907

На основі таблиці 1 можна побудувати діаграму, яка яскраво виражає співвідношення між міським та сільським населення району. Переважна більшість людей проживають в селах та селищах (рис. 1)

Рис. 1. Співвідношення населення району [побудовано автором на основі Таблиці 1]

На зміну чисельності населення впливає природний рух населення - це зміна чисельності та складу населення внаслідок народжуваності й смертності без урахування механічного переміщення. Природний рух населення характеризується абсолютними та відносними показниками. Серед абсолютних показників основним є природний приріст (спад) населення, серед відносних - коефіцієнт природного приросту (відношення абсолютного рівня природного приросту до середнього показника населення за конкретний

період); його обчислюють і як різницю між загальними коефіцієнтами народжуваності та смертності (зазвичай у проміле). Від динаміки природного приросту залежить характер безперервного відновлення людських поколінь.

Природний рух населення залежить від багатьох чинників, які можна умовно об'єднати у кілька груп: соціально-економічні, культурно-психологічні, демографічні. Їхній вплив на процеси народжуваності та смертності має свої особливості. Залежно від соціально-економічних умов життя людей, співвідношення показників народжуваності, смертності та природного приросту складається по-різному. Для населення країн, що перебувають на низьких рівнях економічного розвитку, характерні високі показники народжуваності і смертності, а відтак - низький природний приріст. Епідемії та стихійні лиха ще більше погіршують ситуацію. З початком тих чи інших суспільно-економічних перетворень поліпшується якість життя, кращим стає медичне обслуговування, і це сприяє істотному зменшенню показників смертності.

Таблиця 2

Природний рух населення новоствореного Хустського району 2011-2020 рр. (осіб)
(побудовано автором за даними [3])

Роки	Народжених	Померлих	Кількість смертей дітей у віці до 1 року	Природний приріст
2011	4141	3842	37	+299
2012	4162	3206	26	+956
2013*	3544	2732	18	+812
2014	4001	3200	27	+801
2015	3780	3390	29	+390
2016	3696	3335	36	+361
2017	3296	3257	28	+39
2018	3187	3202	29	-15
2019	2910	3331	16	-421
2020**	2503	2970	-	-467

Примітка* Станом на жовтень 2013 року.

Примітка** Станом на жовтень 2020 року.

З розвитком процесів індустріалізації та урбанізації починають зменшуватися і показники народжуваності. Кожному з етапів перебігу цього демографічного переходу притаманна своя ситуація у відтворенні населення.

Дані про природний приріст населення новоствореного Хустського району були обчислені на основі даних про 3 адміністративні райони, які увійшли до його складу – Хустського (з містом Хуст), Іршавського та Міжгірського.

Динаміка природного руху населення була позитивною починаючи з початку минулого десятиліття (2011 рік), тенденція до збільшення приросту населення спостерігалася до 2013 року, коли вона досягла свого піку. Надалі у зв'язку зі складною економічною та політичною ситуаціями в державі природний приріст почав знижуватися (в

період з 2014 до 2017 років) і врешті з 2018 року в районі почав спостерігатися від'ємний природний приріст населення. Така тенденція зберігається вже на протязі останніх 3-ох років і, беручи до уваги статистичні показники, поки що на спад йти не буде.

Ще одним важливим чинником у формуванні динаміки чисельності населення є його механічний рух. Протягом 2011-2020 років додатне сальдо міграції в Хустському районі не спостерігалось взагалі. Проте до 2017 року була тенденція до зменшення вибулих громадян, з 2018 року їх кількість знову почала зростати (табл. 3).

Таблиця 3

Механічний рух населення 2011-2020 рр, (осіб) (побудовано автором за даними [3])

Роки	Прибулих	Вибулих	Сальдо міграції
2011	1223	1717	-494
2012	1358	1646	-288
2013	607	1352	-745
2014	747	1186	-439
2015	569	1065	-496
2016	570	627	-57
2017	601	754	-153
2018	732	1047	-315
2019	956	1358	-406
2020**	581	793	-212

Примітка** Станом на жовтень 2020 року.

Така динаміка міграційних рухів не є суттєвою та впливовою на економічне життя району, однак для багатьох мешканців району вже протягом тривалого часу характерна тимчасова міграція до Чехії, Угорщини, Росії. Основним позитивним результатом такої трудової міграції є сприяння соціально-економічній стабільності, як в Україні, так і в районі шляхом додаткового надходження значних фінансових ресурсів, що вигідно не тільки сім'ям окремих громадян, які є власниками даних ресурсів, а й державі в цілому, оскільки знижується рівень бідності, зростає сукупний попит, збільшується обсяг внутрішнього ринку. Крім того, після повернення з-за кордону значну частину зароблених коштів українські громадяни витрачають для започаткування власного бізнесу, створюючи робочі місця не тільки для членів своєї сім'ї, а й для інших громадян.

Висновки

Отже, проаналізувавши демографічну ситуацію в районі слід відмітити, що загальні показники природного руху населення в останні роки є негативними. Є суттєві розбіжності в динаміці по роках щодо народжуваності, смертності. Більш сприятлива демографічна ситуація сформувалася в тих населених пунктах, які розташовані ближче до районного

центу та селища міського типу, на перехресті транспортних шляхів та близькості до державного кордону.

Список використаних джерел

4. [Головне управління статистики в Закарпатській області.](http://www.uz.ukrstat.gov.ua/) - Режим доступу: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/>
5. [Населені пункти у складі ОТГ: Хустська Районна Державна Адміністрація.](https://khust-rda.gov.ua/structure/) Режим доступу: <https://khust-rda.gov.ua/structure/>
6. [Статистична інформація. Головне управління статистики в Закарпатській області.](http://www.uz.ukrstat.gov.ua/) Режим доступу: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/>

ГІДРОЛОГІЧНІ УМОВИ БАСЕЙНУ РІЧКИ УЖ

Студ. IV курсу Полянський А.М., керівник к. георг. н., доц. Микита М.М.

Актуальність дослідження: Актуальність цієї тематики полягає в потребі дослідження сучасного стану басейну річки Уж. Розвиток населених пунктів та активне господарське освоєння долини річки Уж завдаловпливу на гідрологічні умови басейну річки Уж. Зміни що відбуваються можуть стати гострою проблемою для населення, що проживає в цьому регіоні. Тому необхідним є постійне дослідження басейну річки Уж для виявлення змін та прогнозування і попередження явищ, що несуть загрозу для населення.

Мета статті дослідження сучасної фізико–географічної характеристикита гідрологічних умов басейну річки Уж.

Ключові слова: гідрологічні умови; річка Уж; річка Тур'я; річка Люта; Закарпатська область.

Виклад основного матеріалу

Річка Уж бере початок на південних схилах Верховинського Вододільного хребта, біля Ужоцького перевалу, на висоті 970 метрів, вона обгинає західні схили Полонинського хребта, перетинає Вулканічний хребет і біля міста Ужгород виходить на рівнинну територію. Впадає в річку Лаборець на території Словаччини [8].

Довжина 128 км, площа водозбірного басейну 2750 км² (в межах України 107 км і 2010 км²), падіння річки 775 метрів, передній похил 7,2‰. Верхня частина басейну розташована на схилах Верховинського та Полонинського хребтів нижня — Закарпатській низовині, басейн річки асиметричний грушоподібної форми. Його довжина 66 км, середня ширина 30 км, коефіцієнт ширини 0,47. Вододіли слабо виражені, довжина вододільної лінії 228 км. Рельєф у верхній частині басейну середньо– та низькогірний, в середній частині горбистий, низинний — рівнинний.

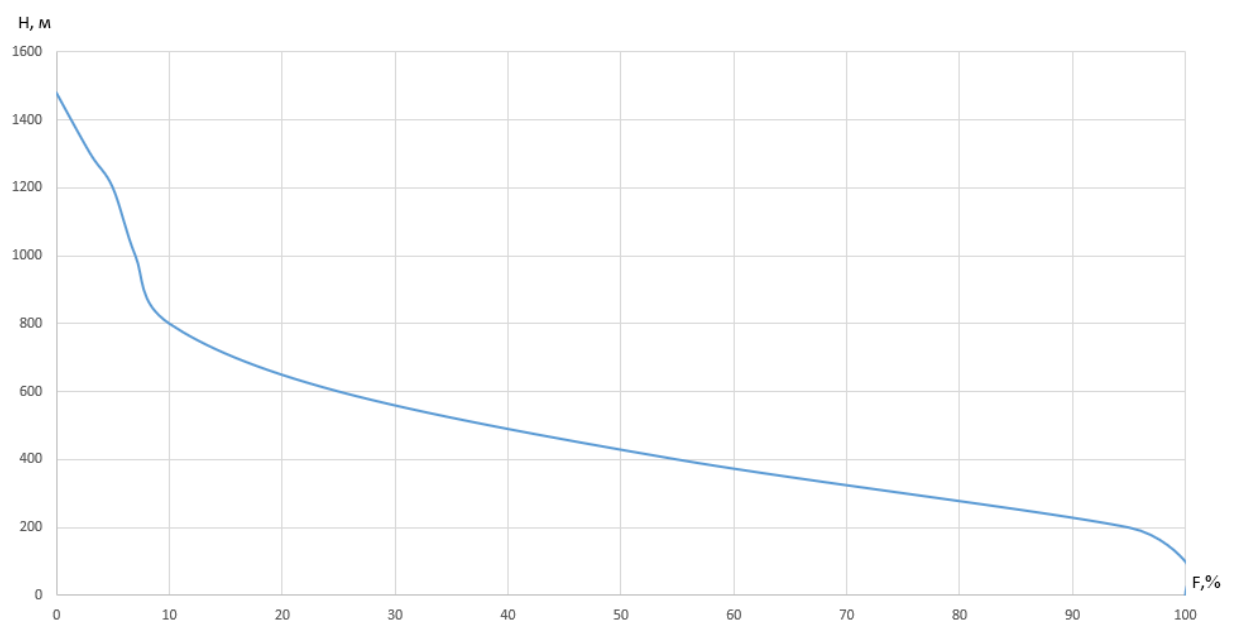

Рис. 1. Гісографічна крива басейну річки Уж

В гірській частині басейн складений флішами, перекритими алювіальними відкладами, лесоподібними суглинками та глинами, рівнинна частина представлена осадовими делювіальними пісчано-глинистими відкладами. У верхній частині басейну зустрічаються гірсько-лісові підзолисті ґрунти, у верхній і середній частинах поширені гірсько-лісові бурі ґрунти. В середній і нижній частинах басейну зустрічаються бурі лісові і алювіально-лугові ґрунти. Переважні ґрунтові типи низовин і передгір'я складають дерново-глеєві і дерново-опідзолені ґрунти. В зоні полонин переважно поширені гірсько-лугові і дерново-буроземні ґрунти. Більша частина басейну занята листяними (бук, граб, береза, ясен та ін.) та мішаними лісами (ялиця, явір, бук, береза), залісненість водозбору 57%.

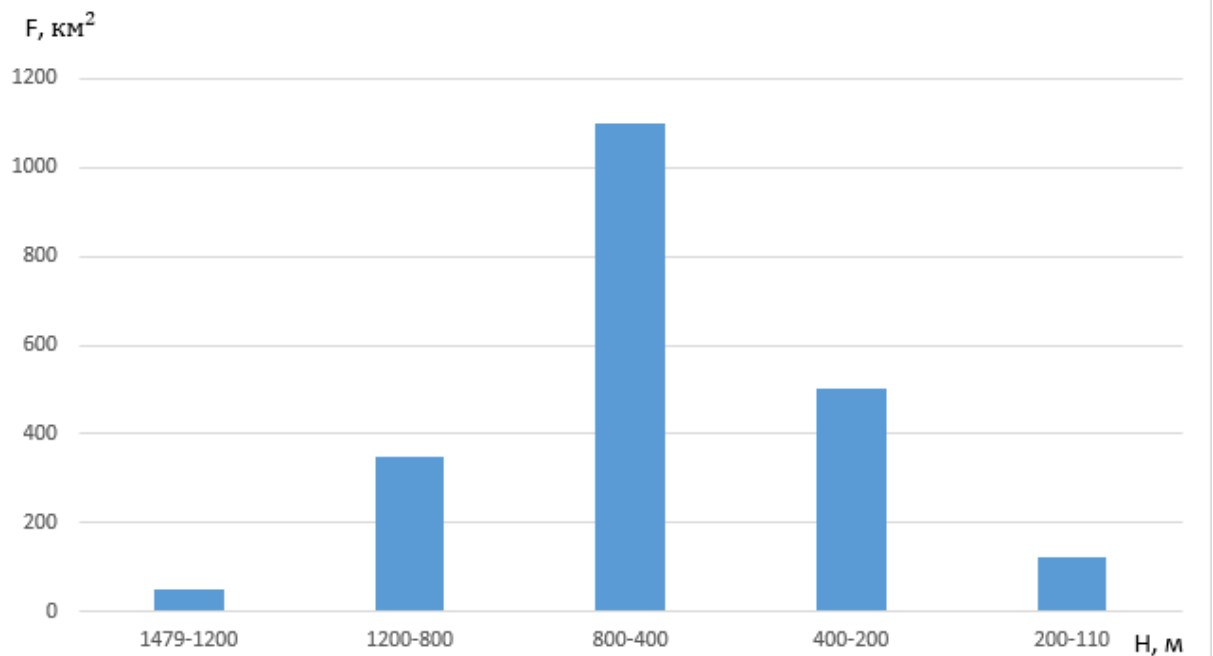

Рис. 2. Розподіл площ басейну річки Уж

Річкова долина звивиста, V-подібна нижче міста Ужгород невиражена, біля витoku її ширина 15 метрів, далі вона поступово збільшується до 100—300 метрів, а біля міста Ужгород сягає 2—2,5 км. Схили круті, обривисті сильно розчленовані, вкриті мішаними та листяними лісами. У верхів'ї зустрічається велика кількість постійних джерел з дебетом від 0,5 до 2 л/с.

Вище с. Зарічево річка має порожистий характер, зустрічаються водоспади висотою 0,3–0,5 м., ширина річки коливається від 10 до 185 м., нижче через 5–10 км зустрічаються острови, вони чагарникового типу складені галькою і затоплюються при підвищеннях рівня води. Починаючи з села Ужок проводиться регуляція берегів у населених пунктах, створюються берегоукріплення (с. Волосянка, с. Ставне, с. Жорнава, с. Кострино, смт. Великий Березний, с. Малий Березний, с. Зарічево, с. Ворочево, м. Перечин, с. Камяниця, с. Оріховці, с. Оноківці, м. Ужгород) [3]. Збільшення площі поселень часто відбувається за рахунок одамбування річкових заплав, в той же час для їх захисту від паводків та повеней проводять нарощення захисних дамб, що негативно впливає на проходження повеней та паводків.

Спостереження за режимом річки Уж ведуться з 1889 року — м. Ужгород, з 1946 року — с. Жорнава, смт. Великий Березний, с. Зарічево.

Таблиця 1

Притоки річки Уж

Ріка	Довжина, км	Площа водозбору, км ²
Тур'я (л.)	49,3	467
Люта (л)	47,5	274
Убля (пр.)	25,0	217
Уличка (пр.)	27,0	207
Уг (пр.)	13,0	86,0

Найбільшими притоками є річки Люта та Тур'я, тому доречно виділити суббасейни річки Люта та річки Тур'я.

Річка Люта бере початок на північно-західному схилі гори Полонина Руна. Площа водозбору 274 км², середній похил басейну 279‰, довжина басейну 10 км, середня ширина 1,72 км, густота річкової мережі 0,58 км/км². Басейн річки Люта неправильної овальної форми, розташований на схилах Полонинського Хребта, він є сильно розчленований вузькими і глибокими долинами струмків, тут зустрічаються джерела мінеральних вод. Дно річки нерівне кам'янисте, швидкість течії сягає 1,8 м/с, середня швидкість коливається від 0,9—1,2 м/с. Береги стрімкі урвисті, місцями пологі, є берегоукріплення лівого і правого берегів. Спостереження за режимом річки Люта ведуться з 1946 року — с. Черногорова.

Річка Тур'я бере початок на південному схилі гори Остра Гора. Площа водозбору 467 км², середній похил басейну 257‰, довжина басейну 30 км, середня ширина 16 км, густота річкової мережі 1,55 км/км². Басейн річки Тур'я має форму неправильного багатокутника, розташованого на відроггах Полонинського хребта. У верхній течії дно скелясте з великими уламками корінної породи, в нижній течії представлене галькою. Швидкість течії коливається від 0,1 м/с в низині й до 1,8 м/с у верхів'ї. Береги стрімкі урвисті, в низині місцями пологі в населених пунктах є берегоукріплення і захисні дамби на лівому і правому берегах. Спостереження за режимом річки ведуться з 1946 року — с. Сімер, с. Тур'я Поляна [7].

В Закарпатській області переважає західний перенос висотних повітряних мас з європейських морів і Атлантичного океану, а також з східно-європейських рівнин. З Атлантики взимку надходить вологе повітря, відносно тепле, літом – помірно-тепле, яке спричиняє зливи дощі та грози. Сибірський антициклон впливає на виникнення осінніх і весняних заморозків, саме з Арктики взимку інколи приходить різке похолодання. Літня спека формується внаслідок вступу континентального тропічного повітря з півночі Африки.

Територія Закарпаття за географічним розташуванням і кліматичними умовами належить до зони розвинутої зливної діяльності, де упродовж року неодноразово випадає за короткі терміни 100 мм., опадів і більше. Опادي на цій території упродовж усього року обумовлені головним чином циклонічною діяльністю. Циклони, які рухаються з Атлантичного океану і Середземного моря приносять в м. Ужгород до 80% річної кількості опадів. Для м. Ужгород характерний континентальний тип випадання опадів з максимумом в літні місяці (червень, 95 мм.), мінімумом в лютому (51 мм.) і на початку весни (березень 50 мм.). Такий річний хід зберігається більшість років, але в окремі роки він суттєво відрізняється.

За рахунок розташування басейну річки Уж в помірному кліматі, річки тут мають такий розподіл стоку: зима —20%, весна — 38%, літо — 31% осінь — 11%. Такий розподіл склався за рахунок переважаючого живлення річок талими водами у весняний період та випаданню великої кількості опадів у літній. Не менш важливу роль відіграло накладання талих весняних паводків на дошові. Річний максимум стоку в басейні річки Уж спостерігається у весняний період, інтенсивність підйому становить 2,2—3 м/добу. В літньо-осінній період спостерігається велика кількість дощових паводків, тривалість яких в низині становить 5—15 діб. Тут прослідковується закономірність, що максимальні витрати дощових паводків нижчі за максимальні витрати талих паводків (відношення $\approx 0,7$). Період межені припадає на кінець літа — початок осені (серпень—жовтень). В нижній течії річки режим тяжко відслідкувати через регулювання, що відбувається за допомогою греблі в с. Кам'яниця та дериваційного каналу — с. Кам'яниця – м. Ужгород.

Льодовий режим річки нестійкий, окремі частини річки замерзають впродовж всієї зими, в теплі зими льодоставу не відбувається. Середня товщина льоду складає 20—25 см., максимальна 81 см., можливе утворення донного льоду. Льодохід триває від 1 до 8 днів, перед ним зазвичай відбувається зазвичай поява промоїн та закраїн, може він тривати і до двох тижнів, утворюючи льодові затори та навали льоду на берегах. Найбільші рівні в с. Жорнава та смт. Великий Березний спостерігались 14.XII.1957 року і становили відповідно 296 см та 527 см, над нулем графіка в с. Зарічево – 29.I.1979 року (446 см над нулем графіка), а в м. Ужгород 17.XI.1992 року (350 см над нулем графіка).

Річка відіграє важливе значення в житті регіону, адже використовується для водопостачання, зрошення сільськогосподарських угідь, рекреації та як джерело гідроенергії (гідроелектростанції: Ужгородська і Оноківська на р. Уж, Шипіт-1 та Шипіт-2 на р. Тур'я) [4].

Висновки

Річка Уж є основним джерелом водопостачання обласного центру Закарпаття – міста Ужгород та населених пунктів розташованих на її берегах. Також річка відіграє важливу роль у розвитку сільського господарства та промисловості, є джерелом енергії. Територія басейну річки Уж в межах населених пунктів – зазнає суттєвих змін. У верхів'ї, на території Ужанського Національного парку антропогенні зміни не є настільки вираженими, проте, нижче за течією зростає рівень людського впливу та урбанізації загалом. Активна господарська діяльність людини несе потужний вплив на водний режим річки. Як наслідок, виникає велика кількість факторів які роблять важчим прогнозування негативних явищ. Вирішити це питання може сучасне дослідження басейну річки Уж та проведення аналізу змін що відбулись у ньому.

Сучасне дослідження басейну річки Уж є необхідною річчю, адже через зростання темпів господарського освоєння, регіон зазнає суттєвих змін, що певним чином впливають на закономірності його існування. Також не менш важливим фактором з глобальні зміни клімату, які теж впливають на водний режим регіону. Закономірним є те, що через таку господарську діяльність як вирубка лісів та розорювання земель прискорюються темпи стоку водотоків, наслідки чого негативно впливають на довколишнє середовище і людину загалом. Дослідження басейну річки Уж дозволить раціонально розвивати господарство району, корисно використовувати наявний потенціал з найменшим впливом на природне

середовище, покращувати якість прогнозування таких негативних явищ як паводки та повені.

Список використаної літератури

1. Архипова Л.М. Науково-методологічні основи природно-техногенної безпеки поверхневих гідроекосистем Карпаського регіону / Автореф. дис.д. т. н. – Івано-Франківськ, 2012. – 39 с.
2. Владимиров А.М. Сток рек в маловодный период года. Ленинград: Гидрометеиздат, 1976. 296 с.
3. Інтернет-сайт БУВР «Тиса» – <https://buvrtysa.gov.ua/newsite/>
4. Інтернет-сайт «Закарпатобленерго» – <http://www.energo.uz.ua>
5. Лобода Н.С., Мінливість клімату та водних ресурсів Закарпаття. /Лобода Н.С., Божок Ю.В. – Одеса: Вісник Одеського державного екологічного університету, 2011. Вип. 12. С. 161-167.
6. Пильникова З. Н., Клімат Ужгорода / Пильникова З. Н., – Ленинград: Гидрометеиздат, 1991. – 195 с.
7. Ресурсы поверхностных вод СССР, Основные гидрологические характеристики : Т.6. Украина и Молдавия. - Вып.1. Западная Украина и Молдавия / Г.Г. Доброумова, З.И. Мироненко, – Ленинград.: Ленинградская типография №8 Главполиграфпрома Комитета по печати при Совете Министров СССР, 1969. – 444 с.
8. Ресурсы поверхностных вод СССР. Основные гидрологические характеристики : Т.6. Украина и Молдавия. - Вып.1. Западная Украина и Молдавия / Гл. упр. гидрометеоролог. службы при Совете Министров СССР; Упр. гидрометеоролог. службы БССР. - [б. м.] : ГИДРОМЕТЕОИЗДАТ, 1965. - 224 с

УДК 911.52

ІСТОРІЯ ПРИРОДНИЧОГО ВИВЧЕННЯ ВЕРХІВ'Я БАСЕЙНУ РІЧКИ ЧОРНА ТИСА

Студ. 4-го курсу Сухан І., науковий керівник – к. геогр. н., асист., Карабінюк М.М.

Актуальність теми: Аналіз історії природничого вивчення ландшафту верхів'я басейну Чорної Тиси має наукове та прикладне значення оскільки дозволяє встановити ступінь вивченості його природних компонентів. Верхів'я басейну р. Чорної Тиси можна вважати еталонною територією для наукового дослідження хребта Братківський (Чорна Полонина) з системи Привододільних Горган та Свидовецького масиву Карпат.

Мета статті аналіз історії природничого дослідження рельєфу, клімату, поверхневих і підземних вод, ґрунтового та рослинного покриву, тваринного світу досліджуваного природно-територіального комплексу.

Ключові слова: річковий басейн, історія дослідження, геологічна будова, клімат, рельєф, ґрунтовий покрив, рослинний і тваринний світ.

Виклад основного матеріалу

Територія дослідження.

Розташована у межах басейну верхньої течії р. Чорна Тиса. Долина Чорної Тиси закладена в межах Центральної Карпатської депресії (Верховинсько-Вододільні Карпати). Центральна депресія розділяє Горгани і Полонинський хребет. На півночі басейн обмежений південними відрогами Горган – Братківським хребтом (він же Чорна Полонина або Привододільний Горган). З їх південних схилів стікають довгі (до 10 км) ліві притоки Чорної Тиси.). В межах басейну Чорної Тиси розташовані хребти Свидовецький та Апшинецький системи хребта Свидовець. З їх північних схилів беруть початок праві притоки Чорної Тиси. За сучасною схемою фізико-географічного районування, територія басейну р. Чорна Тиса належить до Вододільно-верховинської та Полонинсько-Чорногірської фізико-географічних областей. Водозбірний басейн р. Чорної Тиси знаходиться у межах Рахівського району. Площа всього водозбірного басейну річки Чорна Тиса – 315 км² [2, 3].

Вивчення рельєфу території.

Територія дослідження симетрично оточена відносно долини Чорної Тиси гірськими хребтами, характеризується різними ЛК, що обумовлюється у першу чергу різним мезорельєфом та експозицією схилів [4].

З історії геологічного дослідження. З початком геологічного вивчення Карпат, яке пов'язують з працями С. Сташіца протягом 1805– 1815 рр., що видав геологічну карту Польщі у масштабі 1:118 000 (1806), також слід відзначити дослідження К. Пауля і Е. Тітце (1876–1878), які першими встановили й описали сліди давнього зледеніння у Чорногорі та Свидовці. Більш детально Свидовецьким масивом займався Є. Ромер, який описав льодовикові кари та трого і дійшов висновку щодо двократного зледеніння території та розвитку тут давньої поверхні вирівнювання [1].

Одними із перших дослідників тектоніки Українських Карпат, до яких належить ландшафт верхів'я Чорної Тиси, були Г.П. Алферьев (1948) та А.А. Богданов (1949), С.С. Круглов і О.В. Максимов. І.Д. Гофштейну 1964 уклав картосхему неотектоніки Українських Карпат, згідно якої верхів'я Чорної Тиси належить до внутрішнього поясу складчастості. У басейні ріки Чорна Тиси (в районі с. Свидовець) і Мала Шопурка – відклади нижньої (переважно чорні аргіліти) і верхньої (переважно пісковиковий фліш з глауконітово-кварцовими пісковиками) [4, 5, 6].

П.М. Цись розробив схему геоморфологічного районування Українських Карпат на основі структурно-морфологічної зональності гір, згідно якої більша центральна і південна частина території Свидовця знаходиться у геоморфологічному районі альпійського і середньогірного рельєфу гірських груп Свидовця і Черногори.

На території ландшафту Свидовець у верхів'ях басейну річки Чорна Тиса (в басейні потоку Апшинець) впродовж 1974–1990 років проводились стаціонарні дослідження рельєфо-творчих процесів співробітниками Московського державного університету імені М. Ломоносова під керівництвом Г.С. Ананьєва. Дослідження Г.С. Ананьєва у верхів'ях річки Чорна Тиса головно стосувалися вивчення генезису рельєфу та умов його розвитку, вивчення сучасних геоморфологічних процесів [6].

Вивчення клімату території.

Дослідження клімату Українських Карпат проводили такі вчені як:

- М. С. Андріанов (праці 1951 - 1968 рр.), у результаті чого він здійснив кліматичне районування Українських Карпат, виділивши холодну, помірно холодну, прохолодну, помірну, теплу та дуже теплу термічні зони. Верхів'я басейну Чорної Тиси знаходиться у холодній, помірно – холодній та прохолодній зонах [3].
- Г. С. Ананьєв у 1981 р. вивчав топокліматичні особливості ландшафту по лінії профілю від гребеня хребта Свидовець (1680 м) до днища річкової долини р. Чорна Тиса (875 м) [2].

Вивчення поверхневих і підземних вод.

Можна виділити чотири ключові етапи формування гідрометеорологічної мережі басейну Чорної Тиси починаючи з 1945 року: «післявоєнний період» 1946-1950 рр., «період максимального розвитку мережі» 1957-1964 рр., «період кризи» – 1988-1990 рр. та «сучасний період» 1999-2012 рр.

К. Матосеку 1929 р. одним із перших здійснив загальну характеристику річок масиву Свидовець, таких як Чорна Тиса, Косівська.

Е. В. Ласберг і Е. М. Тараханов та Б. Ю. Лісковський 1974 р. охарактеризували річковий стік і водний режим річок Чорна Тиса та Теремля.

О. Г. Ободовський у 2005 році зробив аналіз гідрографічної мережі та дослідив гідрологічний, гідрохімічний і температурний режими річок басейну Чорної Тиси [1].

Вивчення ґрунтового і рослинного покриву.

Дослідження рослинності Українських Карпат, як відомо, розпочалися ще з кінця XVIII століття. Їх можна поділити на три етапи:

- дорадянський (кінець XVIII ст. 1939 р.),

- радянський (1939–1991),
- український (1991 р. – донині).

Г. Запалович на поч.20 ст. уперше підкреслив своєрідність флори та рослинності верхів'я Свидовецького масиву і висловився за виділення цієї території в окремих ботанічний підокруг [3].

У 1929–1930 роках К. Домін досліджував рослинність полонин і торфовищ Свидовця – вершин Близниці, Герашески, витоку Чорної Тиси.

У 1946 р. була створена перша радянська експедиція у Закарпатську область, яку очолював М. Г. Попов. Він дав характеристику рослинного покриву території Свидовця.

З 1936 р. чеські вчені проводили дослідження буроземів у Карпатах, в тому числі і на території Закарпаття. У період з 1939 по 1944 рр. дослідженнями ґрунтів Закарпаття займалась група угорських вчених С. Янош, К. Лайош, Р. Арпад.

Такі дослідники, як Н.Б. Вернандер, С.О. Скоріною, І.А. Власюк, на основі польових ґрунтознавчих робіт та узагальнення літературних і картографічних даних стосовно геології, клімату та рослинності, створили ґрунтову карту Закарпатської області (1951)

Ґрунти екосистем Карпатського біосферного заповідника (КБЗ) досліджував Й.Й. Бундзяк [4].

Вивчення фауни.

Починаючи з 1997 р. розпочато систематичні дослідження фауни Свидовецького заповідного масиву Карпатського біосферного заповідника (КБЗ) у якій розташоване верхів'я басейну Чорної Тиси [1].

Я. О. Довганич та О. І. Киселюк вивчали копитні й хижі звірі.

За результатами досліджень 1980–2016 рр. установилось, що в межах Свидовецького масиву поширені 120 видів орнітофауни.

О. Антошик визначив якісний і кількісний склад фауни планктонних ракоподібних та фауною Чорногори, на Свидовці трапляються два типові рівнинні види зоопланктофауни

Я. О. Довганич проаналізував динаміку чисельності вовка на території ландшафту Свидовець [5].

Висновки

Отже, у процесі аналізу історії дослідження історії природничого вивчення ландшафту верхів'я басейну Чорної Тиси можна сказати, що ця територія, яка входить до складу Свидовецького масиву була об'єктом вивчення уже з кінця ХІХ–початку ХХ ст. Найбільша кількість праць дослідників розкриває гідрологічний режим самої річки та ландшафтні комплекси басейну даної території. Можна спостерігати тенденцію постійного вивчення геологічної будови, рельєфу та рослинності даної території, адже вона є унікальною і входить до складу одного з найбільших природних резерватів України-Карпатського біосферного заповідника.

Список використаної літератури

1. Вортман Д. Я., Косміна О. Ю. Карпати українські. Енциклопедія історії України / за ред. В. А. Смолій та ін.; Інститут історії України НАН України. К.: Наукова думка, 2007. Т. 4. С. 118–528
2. Географічна енциклопедія України : у 3 т. редколегія: О. М. Маринич (відпов. ред.), Ф. С. Бабичев, В.І. Беляєв та ін. – К.:УРЕ ім. М. П. Бажана, 1989-1993. Т.1 : А-Ж. 1989. 416 с., Т. 2 : З-О. 1990. 480 с., Т. 3 : П-Я. 1993. 480 с.
3. Карабінюк М. М., Мельник А. В. Історія дослідження геологічного фундаменту ландшафту Свидовець. *Історія української географії. Всеукраїнський науково-теоретичний часопис*. 2016. Вип. № 33, 34. С. 55–65.
4. Кравчук Я., Адаменко О., Адаменко Я. Геоморфологічний аналіз рельєфу перспективних ділянок Українських Карпат для рекреаційних потреб (на прикладі басейну Чорної Тиси). *Проблеми геоморфології і палеогеографії*. 2019. Вип. 2 (10), 18–41.
5. Кравчук Я. С. Геоморфологія Полонинсько-Чорногірських Карпат. Львів: ВЦ ЛНУ ім. Ів. Франка, 2008. 188 с.
6. Свидовець. Анатомія Карпат: веб- сайт. [URL:https://texty.org.ua/d/carpathians-3d](https://texty.org.ua/d/carpathians-3d)

УДК 911.2

ОХОРОНА ПРИРОДНИХ СИСТЕМ ТА ПЕРСПЕКТИВНІ ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ЗАПОВІДНОГО МАСИВУ «ДОЛИНА НАРЦИСІВ»

Студ. 4-го курсу Ференц М., Сухан І., науковий керівник – асист. Шароді Ю.В.

Актуальність теми : Охорона природних систем заповідного масиву «Долина нарцисів» повинна здійснюватися з метою збереження біорізноманіття та оптимізації екологічної ситуації. Долина нарцисів, як ботанічний об'єкт має величезне наукове значення, оскільки даний резерват охороняється, як найбільший осередок нарцису вузьколистого в межах Центрально-Східної Європи.

Метою роботи є: дослідження абіотичних та біотичних факторів, які прямо чи опосередковано впливають на стан історично сформованих природних комплексів та їх подальший розвиток.

Ключові слова: резерват, природна система, Долина нарцисів, біорізноманіття, охорона, заповідний масив.

Виклад основного матеріалу:

Загальні відомості про територію дослідження.

Долина нарцисів — розміщений у західній частині Хустсько-Солотвинської улоговини в межах заплавної тераси р. Хустець неподалік від міста Хуст. Долина нарцисів - це філія Карпатського біосферного заповідника, який було приєднано до Карпатського державного заповідника в 1979 р. Заповідна територія площею 257 га, розташована на висоті 185-200 м н.р.м. У 1980 році нарцис вузьколистий було занесено до Червоної книги України. Долина нарцисів – унікальна пам'ятка живої природи, туристична візитівка Закарпаття, ботанічний об'єкт, який у складі Карпатського біосферного заповідника входить до міжнародної мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО[5].

Головний об'єкт охорони резервату - нарцис вузьколистий - це середньоєвропейський високогірний вид, що зустрічається в Альпах, на Балканах і в Карпатах на висотах 1100–2060 м.н.р.м. На території України даний нарцис росте лише на території Закарпаття. Сукупність особин цього виду збереглася ще з післяльодовикового періоду і має реліктовий характер[1].

На сьогодні Долина нарцисів важливий туристичний об'єкт на території Закарпатської області. Щорічно кількість туристів збільшується, а туристичні агенції рекомендують відвідати цей природний резерват.

Проблеми збереження резервату.

Беручи до уваги чималу кількість дослідження даного резервату в ньому можна виділити ряд проблем збереження, які негативно впливають на поточний стан. Одною з найголовніших проблем заповідного масиву є неправильний гідрологічний режим території, який виник через обміління річки Хустець внаслідок інтенсивної господарської діяльності. Порушення гідрологічного режиму відбулося внаслідок

вирубки старих широколистяних лісів по всій прилеглий території водозбірного басейну Хустця, проведення гідромеліоративних робіт на початку 70-х років минулого століття та сучасне досить активне водокористування населення. Як відомо нарцис-вужколистий вологолюбна рослина, а внаслідок даної проблеми його популяція знаходиться під загрозою [2].

Екосистема резервату Долина нарцисів упродовж тривалого часу перебувала під інтенсивним господарським впливом. Протягом декількох століть тут проводили вирубування, викорчовування та випалювання чагарникової рослинності, лучна рослинність щорічно викошувалася і територія активно використовувалася для випасання худоби у весняний і осінній періоди. Припинення видів традиційного господарювання призводить до масового заростання масиву, яка витісняє лучну рослинність, у тому числі і нарцис вужколистий [3].

Також, однією важливою проблемою є пожежі які відбуваються весною в Долині нарцисів. Часто причиною пожеж є спалювання сухостою на прилеглих територіях. Опосередковано впливають також глобальні кліматичні зміни, внесення на прилеглих територіях добрив та гербіцидів та пестицидів.

Через низький рівень екологічної культури населення частими є випадки зривання, викопування та витоптування нарцису. А щорічно Долину нарцисів у період цвітіння відвідують близько 20 тисяч чоловік[4].

Функціональне зонування.

Долина нарцисів, як відомо є природоохоронною, рекреаційною, науково-дослідною територією загальнодержавного значення і безпосередньо входить до складу природо-заповідного фонду України, а саме до Карпатського біосферного заповідника[5].

Відповідно, на території заповідних територій з урахуванням природоохоронної, оздоровчої, наукової, рекреаційної, історико-культурної та інших цінностей природних комплексів та об'єктів, їх особливостей встановлюється диференційований режим щодо їх охорони, відтворення та використання згідно з функціональним зонуванням. Дане функціональне зонування Долини нарцисів було створене на основі аналізу всіх природних компонентів середовища резервату.

У межах території запропоновано виділити такі функціональні зони:

- *заповідна зона* - призначена для збереження і відновлення найбільш цінних природних та мінімально порушених антропогенними факторами природних комплексів, загальна пропонується площа зони – 62 га.
- *буферна зона* - виділяється з метою запобігання негативному впливу на заповідну зону господарської діяльності на прилеглих територіях, площею 107 га.
- *зона антропогенних ландшафтів* - складається з територій традиційного землекористування, лісокористування, водокористування, місць поселення, рекреації та інших видів господарської діяльності, площа якої – 88 га (див. рис. 1).

Рис.1. Карта запропонованих функціональних зон Долини нарцисів

Перелік заходів для збереження унікального природного середовища.

Насамперед серед першочергових природоохоронних заходів, спрямованих на постійну підтримку лучно-болотних систем Долини нарцисів, популяцій нарцису вузьколистого та інших рідкісних видів біоти є:

- розробити проект відновлення гідрологічного режиму в Долині нарцисів, зокрема річки Хустець.
- Створити кілька дослідних ділянок для вивчення водного режиму ґрунтів і фізико-хімічного складу ґрунтових вод.
- моніторинг гідрологічного режиму на прилеглих територіях.
- влаштувати 5 загат на річці Хустець для підняття рівня води у руслі річки та уповільнення її течії.
- дослідити вплив випасу та випалювання травостою.
- закласти моніторингові ділянки для ведення довгострокових спостережень за якісними і кількісними змінами у флорі і фауні масиву і на прилеглих землях.
- створення цифрової карти поширення на даній території рідкісних видів, у тому числі і нарцису вузьколистого;
- створити базу даних про несприятливі фізико-географічні процеси, які відбуваються в Долині нарцисів.
- в плані еколого-освітньої програми проводити лекції та бесіди для населення і відвідувачів на природоохоронну тематику.
- належне функціонування еколого-освітнього центру «Музей Нарцису».

Перспективи розвитку.

В останні роки у всьому світі активно розвивається екологічний туризм. У долині нарцисів, завдяки природним особливостям, а також запропонованому нами функціональному зонуванню території, представлені найкращі умови саме для розвитку цього напрямку рекреації. На території резервату є еколого-освітній центр “Музей нарциса”. Тут розповідають про неперевершене біорізноманіття, історію створення заповідника його збереження. Саме тут є можливість дізнатись все про нарцис вузьколистий[4].

Перспективним напрямком подальшого розвитку Долини нарцисів повинно стати, поряд з охороною та виченням унікальних природних екосистем, використання потужного рекреаційного потенціалу.

Висновки

На території даного ботанічного об’єкта прослідковується велика кількість екологічних проблем. Тому, у межах заповідної зони не може проектуватись будь-яка господарська та інша діяльність, що суперечить цільовому призначенню цієї зони, порушує природний розвиток процесів та явищ або створює загрозу шкідливого впливу на його природні комплекси та об’єкти. Ряд заходів, які перераховані вище, це лише так званий старт комплексного захисту Долини нарцисів – унікальної пам’ятки живої природи, туристичної візитівки Закарпаття.

Список використаних джерел:

1. Біорізноманіття Карпатського Біосферного заповідника. За ред. Я. І. Мовчан, Ф.Д. Гамор, І.О. Дудка. – ІНТЕРЕКОЦЕНТР, Київ 1998.
2. Ґрунти України: властивості, генезис, менеджмент родючості: ред. В.І. Купчик. - К. : Кондор, 2010.
3. Інженерно-геоморфологічний аналіз Карпатського регіону України. Г. І. Рудько, Я. С. Кравчук; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. — Л., 2002. - 172 с. Бібліогр.: с. 168—170.
4. Природно-заповідний фонд Закарпатської області. За ред.. С.С. Поп, – Ужгород: “Карпати”, 2011.
5. Поп С.С. Природні ресурси Закарпаття. С.С. Поп. – Ужгород: “Карпати”, 2009 – с. 268-269.

УДК 911.37

ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГІРСЬКОГО НАСЕЛЕНОГО ПУНКТУ НА ПРИКЛАДІ МІСТА ТУРКА

Студ. 4-го курсу Ференц М., науковий керівник – ст. викл. Мельничук В.П.

Актуальність теми: Турка – гірське місто з великою кількістю мінеральних, водних, біологічних, кліматичних, бальнеологічних, історико-культурних та рекреаційних ресурсів. Місто завдяки своєму географічному положенню має свої особливості, які проявляються в його історії природі та культурі. І хоча Турка є недостатньо вивчена та досліджена, вона має великий рекреаційний потенціал.

Метою роботи є: дослідження та аналіз природного потенціалу і майбутнього розвитку гірського населеного пункту Турка.

Ключові слова: місто, Турка, ресурси, потенціал, район, Турківщина.

Виклад основного матеріалу:

Турківщиною традиційно називають колишній Турківський район, а його центром є місто Турка. Зараз Турка- це маленьке гірське місто з населенням 7050 жителів,ав минулому адміністративний центр Турківського району Львівської області. Турка знаходиться в північно-західній окраїні Карпат, площею 3 км². Особливістю географічного положення колишнього Турківського району є те, що через його територію проходить частина Головного Європейського вододілу, що розділяє води Балтійського і Чорного морів. Загальна протяжність даного вододілу на Турківщині сягає близько 60 км. Другим важливим вододілом у межах Турківського району є Верховинський вододільний хребет, який розділяє води річкових басейнів Дністра і Дунаю[4].

Саме місто Турка знаходиться на лівому березі р. Стрий, у долині річок Яблуньки і її приток р. Літмир за 143 км на південний захід від Львова. Місто разом з всією прилеглою територією входить до Карпатської гірської країни. На території міста залягають такі відклади: крейдові, палеогенові і четвертинні та елювіальні відклади. Загалом геологічні породи з яких складені форми поверхні міста, не є твердими, легко піддаються руйнуванню зовнішніми силами (вода, вітер, температура). Через це руйнування гір проходить дуже інтенсивно.

Корисні копалини місцевості відповідають її геологічній будові та історії розвитку. Майже всі вони пов'язані з осадовими породами -флішом крейдового і палеогенового періоду. Поблизу міста віднайдено запаси нафти, гравійно-галькові матеріали, вапнякові породи, будівельний камінь, тощо. Багата Турківщина на мінеральні води, які умовно можна поділити на три види: перші - гідрокарбонатні, натрієво-кальцієві (типу «Нафтуся»), другі-гідрокарбонатно-хлоридні, натрієві, содові (типу «Боржомі»), треті – хлоридно-гідрокарбонатні, кальцієво-калієво-натрієві (типу «Ссентука») [2].

Сучасний рельєф даної території встановлювався протягом неогенового і плейстоценового часу. Турківщина знаходиться в межах Зовнішніх (Скибових) і Центральних (Верховинських) Карпат. Північно-східні (Скибовій) частині району відповідають Бескиди. Річка Стрий, починаюся від міста Турки, розділяє їх на два великі фізико-географічні райони. Лівобережна частина має низькогірно-горбистий рельєф з

куполоподібними вершинами висотою 700-800м. Правобережна частина має середньовисотний рельєф з висотами 900-1160м. Найвищою вершиною не тільки Турківщини, а і всієї Львівської області є гора Пікуй з висотою 1408м, розташована неподалік від міста [5].

Місто Турка знаходиться в долині на висоті 557 м над рівнем моря. В місці впадіння притоки Яблуньки у р. Стрий утворилася простора котловина, яку займає м. Турка. На рельєф міста дуже великий вплив мають сучасні річки, утворивши на схилах долинно-терасові яруси.

Клімат Турки помірно-континентальний, прохолодний, гірський. Він відзначається нестійкою погодою весною, негарячим літом, теплою осінню і м'якою зимою. Для кожного сезону характерна висока вологість та нерівномірне випадання опадів. Величина температури повітря залежить від висоти над рівнем моря. З підняттям на кожні 100м температура знижується влітку на 0,6°, а взимку на 0,4°. Середня річна температура повітря для Турки становить +5,6°, амплітуда температур – 22,1°. Абсолютний максимум для Турки +35°, абсолютний мінімум -42°. Максимум опадів для Турки припадає на літо (363 мм), а мінімум – на зиму (112 мм). У холодну пору року випадає 170-350 мм опадів, переважно у вигляді снігу, в результаті утворюється сніговий покрив 36-40 см. Найбільша хмарність на території міста припадає на зиму, найменша – на літо.

Поверхню Турківщини покриває густа річкова мережа. Через те, що через Турківський район проходить Головний Європейський вододіл, його територія належить до басейну двох морів – Чорного(90,4%) та Балтійського (9,6%). На території міста протікають річка Стрий з притоками Яблунька та Літмир. Річки мають змішаний характер живлення: дощове, ґрунтове і снігове. Стрий – найбільша ріка Бойківщини та права притока Дністра. Вздовж річки простягаються добре видимі тераси. Загальна довжина річки 230км, з яких 70 км припадає на Турківщину. Природніх озер в місті нема, є декілька ставків, які створені в останні десятиліття господарствами [3].

На околицях Турки переважають бурі лісові і дерново-буроземні ґрунти. Ґрунти характеризуються слабкою диференціацією профілю горизонтів. Загальною особливістю ґрунтів даної території є значна зволоженість, висока кислотність, бідність на цінні мінеральні речовини (фосфати). Щоб підвищити їх родючість, необхідно періодичне вапнування, внесення органічних і мінеральних добрив, введення у сівозміну таких бобових культур, як льон, конюшина, люцерна.

У давні часи околиці Турки були вкриті мішаними лісами. Але за останні роки знизився видовий склад порід і різнотрав'я, зникли дуб, граб, тис, явір. Основною лісоутворюючою породою дерев зараз є смерека. Наступні за площею і запасами деревини є ялиця та бук. Лісистість району дорівнює 47%, для прикладу в Українських Карпатах лісистість сягає 34%. На прилеглих територіях міста у лісах росте значна кількість рослин (суниці, горобина, ожина) та грибів (опеньки, білі, сиріжки).

Тваринний світ району має майже всі види ссавців, плазунів і птахів, які водяться в Карпатах. В околицях міста водяться лисиці, борсуки, кроти, їжаки, миші звичайні, водяні полівки та інші. З птахів зустрічаються зозуля, ластівка, сойка, сова, пугач, рябчик та інші. Серед плазунів водиться вуж, гадюка звичайна, саламандра плямиста, тритон карпатський, рак [1].

Висновки

Отже, Турка є маленьким гірським містом з своїми особливостями. Місто є багатим на надра, мінеральні води, а також на лісові та водні ресурси. Турка володіє достатнім рекреаційно-туристичними потенціалом, на основі яких можливо розвивати різноманітні види туризму, зокрема, відпочинковий, гірськолижний, бальнеологічний, історико-культурний та агротуризм. Проте, описані ресурси не повністю використовуються у туристичній діяльності. Залучення інвестицій у туристичну галузь міста дуже потрібна, вмiле вкладання коштів у розбудову туристичної інфраструктури дозволить отримувати прибутки від туризму. Саме розвиток туризму зможе покращити економічну складову не лише міста, але і Львівської області.

Список використаних джерел:

1. Гайда Ю. І. Турківщина: природа і люди. Ужгород «Патент» 1998. – 391 с.
2. Рекреаційний потенціал гірських сіл Львівської області Т. Коберніченко Львівський національний університет ім. Івана Франка, вул. Дорошенка, 41, м. Львів, 79000, Україна.
3. Тирик Я. Турківщина туристсько-краєзнавчий путівник. Львів ВНТЛ, 2009. С. 5-23.
4. Турківщина. Моніторинг агроосель / Під ред. А. В. Клімашевського. – Львів: Ж.А.Р., 2002. – 25 с.
5. Юсипович І. Турківщина: за завісою століть. Львів «Край», 1993. 10-17с.

УДК 911.8

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УЧНІВ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

Студ. 4-го курсу Цубири І., науковий керівник – к. б. н. доц. Фекета І. Ю.

У даній роботі досліджено питання щодо формування екологічної культури учнів у навчанні географії. Проаналізовано екологічну складову в тематичному висвітленні тем на уроках географії у різних класах.

Ключові слова: екологічна культура, географія, еколога-дослідницькі проекти.

Постановка проблеми

Географія є однією із шкільних дисциплін, в якій в якій інтегровано загально-природничі та соціально-економічні знання. Це дозволяє стверджувати, що географія має значний потенціал в розвитку екологічного виховання, освіти та культури учнів.

Шлях до високої екологічної культури лежить через ефективну екологічну освіту [1, 4, 5].

Необхідною умовою подолання негативних наслідків антропогенного впливу на навколишнє середовище та фактором формування екологічної культури особистості як регулятора взаємовідносин в системі «людина-суспільство-природа».

На теперішній час метою екологічної освіти є не тільки формування знань та вмінь, скільки розвиток екологічного мислення та культури. Тому необхідно пошук ефективних шляхів формування екологічної культури особистості.

Аналіз останніх досліджень

У Державній національній програмі «Освіта. Україна XXI століття» одним із пріоритетних напрямів реформування виховання визначено «Формування екологічної культури людини, гармонії її відносин із природою».

Екологічна освіта напорозі 3-го тисячоліття стала необхідною складовою гармонійного, екологічнобезпечного розвитку. Екологічне виховання і інформування населення, підготовка висококваліфікованих фахівців названі в програмних документах найвизначнішого міжнародного форуму 20-го сторіччя в Ріо-де-Жанейро (1992), присвяченого навколишньому середовищу і сталому розвитку, одним з найважливіших і необхідних засобів здійснення переходу до гармонійного розвитку всіх країн світу [7].

Виклад основного матеріалу

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні екологізацію освіти визнано одним з головних стратегічних напрямів розвитку держави, проте й зазначено, що до основних проблем освіти входить її повільна екологізація. Документом, що регламентує цей процес, є Концепція екологічної освіти України, де зазначається, що провідна й найважливіша роль у формуванні особистості з новим, екоцентричним типом мислення й свідомості, високим ступенем екологічної культури відводиться школі [7].

Людина мусить стати «ною», тобто змінити свій стереотип мислення і поведінки, широко розповсюджений у минулому - з «царя природи» вона має перетворитися на людину розумну, з новим мисленням. здатною вести діалог із природою. Шлях до нового стереотипу лежить через екологічну освіту та виховання і розглядати їх необхідно в

оновленій системі «природа – людина – культура» на основі системно - ділового підходу, осягомення необхідності дотримання норм моралі у ставленні до природи.

Формування екологічної культури учнів, як запоруки бережливого ставлення до природи, особливо в умовах пришвидшених темпів розвитку суспільних відносин. Це комплексний психолого-педагогічний процес, спрямований на формування екологічної свідомості, оволодіння екологічною освітою, що має допомогти людині усвідомити причини можливих екологічних змін, підказати можливість їх попередження [3].

У центрі уваги шкільної освіти має бути проблема створення умов для екологічної освіти та виховання екологічної культури людини, гармонії її відносин із природою. Екологічна культура - це частина загальної культури людини.

Це багатогранний процес і до нього входять як складові такі напрями, як трудове, економічне, моральне, громадсько-патріотичне, правове, естетичне, санітарно-оздоровче виховання. Реалізація цих аспектів і є екологічною діяльністю людини, елементом екологічної культури. Підростаюче покоління має знати шляхи і засоби бережливого використання природи, поліпшення навколишнього середовища, можливості відновлення його ресурсів.

Стрижневими елементами формування екологічної культури є:

- знання (засвоєння основних наукових понять про природу, екологічні проблеми);
- усвідомлення (формування свідомої позиції щодо довкілля);
- ставлення (розуміння природи як унікальної цінності та джерела матеріальних і духовних сил людини);
- навички (здатність практичного освоєння довкілля і його охорони);
- діяльність (участь у природоохоронній діяльності);
- уміння (участь у розв'язанні екологічних проблем);
- екологічний стиль мислення та відповідальне ставлення до природи.

Шкільний курс географії є єдиним предметом, у якому розглядаються екологічні проблеми на трьох рівнях: глобальному, регіональному і локальному на основі краєзнавчого підходу. Крім того, шкільна географія містить матеріал оцінювального характеру, а такий підхід є важливою складовою цілісного процесу формування екологічної свідомості. Таким чином, екологічна освіта й культура нерозривно пов'язані з навчанням географії.

Аналіз програми шкільного курсу географії вказує на широкі можливості цієї навчальної дисципліни у здійсненні екологічної освіти і виховання дітей та підлітків.

6 клас. Загальна географія. Найбільше часу тут приділяється вивченню складових географічної оболонки. При вивченні літосфери, атмосфери та гідросфери потрібно звертати увагу на раціональне використання природних ресурсів та на вплив людського чинника на сучасний стан даних оболонок. Зокрема, розглядаючи літосферу, вчитель розповідає про негативні наслідки видобутку корисних копалин своєї місцевості. Наприклад, зважаючи на те, що серед поверхневих геологічних відкладів на більшій частині території переважають піщано-глинисті породи, майже скрізь ведеться їх несанкціонований видобуток. Це призводить до порушення цілісності ґрунтового покриву, що в свою чергу сприяє інтенсивному яроутворенню.

Тож завданням педагога є необхідність формування у дітей бережливого ставлення до надр свого краю [2, 3].

При вивченні атмосфери, серед учнів проводиться роз'яснювальна робота щодо. Адже наслідком цього негативного явища може бути забруднення приземного шару повітря та зміна співвідношення газового складу. Окрім того, пояснюється негативний вплив на атмосферне повітря спалювання поліетиленових пакетів та пластикових пляшок, що у свою чергу завдає шкоди людському організму. Також важливо наголосити на тому, що кожен учень може взяти участь в поліпшенні якості повітря. Цьому сприятиме висаджування дерев та чагарників, адже вони продукують необхідний для живих організмів кисень та зменшують концентрацію вуглекислого газу в атмосфері. Не менш важливу роль у формуванні екологічної свідомості школярів відіграє вивчення гідросфери. Мабуть, немає жодного населеного пункту, в якому не було ставка чи озера, річки або хоча б струмка. Зрозуміло, що більшість водних об'єктів не завжди перебувають у задовільному стані. То ж учитель разом з дітьми встановлює причини незадовільного стану даних об'єктів та підштовхує шестикласників до пошуку оптимального вирішення екологічних питань.

На перший погляд, у сьомому класі екологічному вихованню відводиться незначна роль. Проте під час вивчення природи океанів та материків вчитель має постійно звертати увагу учнів на екологічну ситуацію, яка склалася на кожному з материків, чи в океані, та спільно з ними висловлювати пропозиції щодо поліпшення стану навколишнього середовища. Адже зараз відбуваються зміни у доквіллі на глобальному рівні. Приміром, в екваторіальних широтах швидкими темпами відбувається зведення лісів, а савани потерпають від наступу пустель. В Антарктиді та в Північному Льодовитому океані відбувається стрімке зменшення льодового покриву. На основі знань, отриманих у шостому класі, семикласники встановлюють причинно-наслідкові зв'язки таких змін на планеті.

Для кращого розуміння екологічних проблем вчитель має застосовувати інформаційні технології, використовуючи у своїй роботі фото та відеоматеріали, у яких розглядається сучасний стан довкілля на материках та в океанах. Варто зауважити, що під час вивчення материка Євразія учням потрібно пояснити вплив екологічної ситуації країн – сусідів України на стан довкілля в нашій державі. Прикладом може слугувати стан транзитних річок або ж транскордонне перенесення повітряних мас. В той же час діти мають усвідомити, що екологічні проблеми, які виникають в нашій країні, також можуть впливати на стан довкілля всієї планети.

"Україна у світі: природа, населення" 8 клас

Цей курс географії є найважливішим для становлення екологічної свідомості у підлітків, адже тут вивчаються всі природні компоненти своєї країни в цілому й рідного краю зокрема.

Важливим є не лише розуміти необхідність збереження природного середовища, а й уміти пропонувати шляхи вирішення екологічних проблем як у своїй місцевості, так і в Україні в цілому. До того ж, учні, протягом попередніх років, під час екскурсій та навчальної практики неодноразово знайомилися зі станом географічних об'єктів та природних комплексів своєї місцевості, брали участь у природоохоронних акціях, і можуть при вивченні нового матеріалу на деяких уроках висловлювати свої судження на основі власних знань і досвіду.

9 клас. Україна і світове господарство. Згідно з новою програмою [8] у 9 класі учні вивчатимуть господарство України та світу. Під час вивчення розділу «Природні ресурси світу та України» дев'ятикласники мають змогу аналізувати взаємодію суспільства і природи, прогнозувати наслідки нераціонального природокористування у зв'язку з

обмеженістю природних ресурсів, пояснювати проблеми і перспективи використання природних ресурсів на сучасному етапі розвитку суспільства.

Функції екологічних дидактичних ігор на уроках географії:

- навчальна – саме завдяки навчальному змісту набуті раніше екологічні знання поповнюються новими елементами, розширюється світогляд учнів;
- виховна – під час екологічної гри здійснюється психологічна корекція поведінки учасників;
- розвиваюча – сприяє розвитку умінь, навичок, мислення, пам'яті, уваги, удосконаленню конструктивних умінь і творчих можливостей;
- комунікативна – усередині колективу відбувається активний обмін думками;
- релаксаційна – знімаючи емоційне та інформаційне напруження від навчання.

Організація й проведення ігор – узагальнення знань після вивчення великих тем або серії уроків. А досвід використання цієї форми навчання в географічній освіті учнів свідчить, що формування відповідального ставлення до навколишнього середовища через спілкування в ігрових ситуаціях поживає все те, що на уроках зазвичай втиснуте у вузькі рамки програми. І що найважливіше — учні починають активно діяти, роздумувати, переживати, приймати рішення [6].

Шкільна програма з географії побудована таким чином, щоб, закінчуючи курс основної школи, у дітей та підлітків, на підставі знань про географічну оболонку, як про найбільший природно-територіальний комплекс на планеті, та завдяки практичній природоохоронній роботі, відбувалося поетапне становлення екологічної свідомості та екологічної культури, що в подальшому може стати визначальним чинником у ставленні до довкілля [6].

Висновки

Формування екологічної культури є динамічним й комплексним процесом, на ефективність якого впливає екологічно-ціннісна та освітньо-середовищна складова. Розробка критеріїв, інструментарію експериментів в учнів, особистості та суспільства у цілому є важливим елементом у формуванні екологічної культури. Виховання екологічної культури молодого покоління допоможе відновити втрачену рівновагу і гармонію у відносинах «людина - природа».

Для оптимізації процесу екологічної освіти необхідно впроваджувати інноваційні педагогічні технології, колективну творчу діяльність, інтерактивні технології, проектну діяльність, тобто евристичну діяльність.

Підчас навчально-виховного процесу більшу увагу приділити формуванню екологічної культури у школярів – це крок до формування майбутньої еліти України, тому що від екологічної культури та свідомості майбутніх поколінь залежатиме майбутнє України і всієї планети загалом.

Список використаної літератури

1. Дробноход М.І. (та ін.) Концептуальні основи формування екологічного мислення та здібностей людини будувати гармонійні відносини з природою: [Кол. моногр.] / М.І. Дробноход, Ф.В. Вольвач, С.І. Іваненко. – К.: МАУП, 2000. – 76 с.
2. Копилець Є. Уроки географії, спрямовані на виховання екологічних ціннісних орієнтацій школярів: спроба класифікації / Є. Копилець // Географія та економіка в школі. – 2011. – №11/12. – С. 35-38.
3. Корнєєв В.П. Інноваційність – важлива ознака сучасної географічної освіти / В.П. Корнєєв, Л.І. Круглик // Географія. – 2009. – №17. – С. 2-4.
4. Крисаченко В.С. Екологічна культура: теорія і практика / Крисаченко В.С. – К.: Заповіт, 1996. – 256 с.
5. Крушніцький М.С. Формування екологічних знань та вмінь сільських школярів у процесі вивчення фізичної географії: автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (географія)» / М.С. Крушніцький. – К.: Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, 2010. – 21 с.
6. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів: Географія. 6-9 класи. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalnaserednya/navchalni-programy.html>
7. Про концепцію екологічної освіти в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon-i-normativ.info/index.php/component/lica/?base=1&id=136616&menu=114050&view=text>

ХАРАКТЕРИСТИКА ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ ХУСТСЬКОГО РАЙОНУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

студ. IV курсу Шевця М., науковий керівник к.ек.н., доцент Славик Р.В.

У статті описано трудові ресурси новоствореного в ході адміністративної реформи 2020 року Хустського району. Проаналізовано кількість штатних працівників за період 2017-2020 року, охарактеризовані притаманні району тенденції; розкрита динаміка середньої заробітної плати.

Ключові слова: трудові ресурси, Хустський район, адміністративна реформа, штатні працівники, заробітна плата

Постановка проблеми

Трудові ресурси — це частина працездатного населення, яка володіє фізичними й розумовими здібностями і знаннями, необхідними для здійснення корисної діяльності. Залежно від здатності працювати розрізняють осіб працездатних і непрацездатних. Непрацездатні особи в працездатному віці — це інваліди 1-ї та 2-ї груп, а працездатні особи в непрацездатному віці — це підлітки і працюючі пенсіонери за віком [2].

Трудові ресурси регіону є основою для функціонування і розвитку різноманітних галузей економіки. Тому їх характеристика завжди актуальна і своєчасна, до того ж цей показник дуже динамічний, що надає додаткове значення дослідженню.

Актуальності тематиці додає і проведена у 2020 році адміністративно-територіальна реформа, яка змінила межі та склад Хустського району.

Виклад основного матеріалу

До трудових ресурсів належать:

- 1) населення в працездатному віці, крім непрацюючих інвалідів 1-ї і 2-ї груп та непрацюючих осіб, які одержують пенсію на пільгових умовах (жінки, що народили п'ять і більше дітей і виховують їх до восьми років, а також особи, які вийшли на пенсію раніше у зв'язку з тяжкими й шкідливими умовами праці);
- 2) працюючі особи пенсійного віку;
- 3) працюючі особи віком до 16 років.

Згідно з українським законодавством на роботу можна приймати у вільний від навчання час на неповний робочий день учнів загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних і середніх спеціальних навчальних закладів у разі досягнення ними 15-річного віку за згодою одного з батьків або особи, яка їх замінює, за умови виконання легкої праці.

Зауважимо, що в Україні за останні роки склалася несприятлива тенденція, яка визначається скороченням частки населення молодшого від працездатного і працездатного віку і збільшенням частки населення старшого працездатного віку. [2]

Що стосується Хустського району, то кількість працездатного населення становить 156 000 осіб.

Кількість штатних працівників із 2017 по 2020 рік відображена на графіку 1.

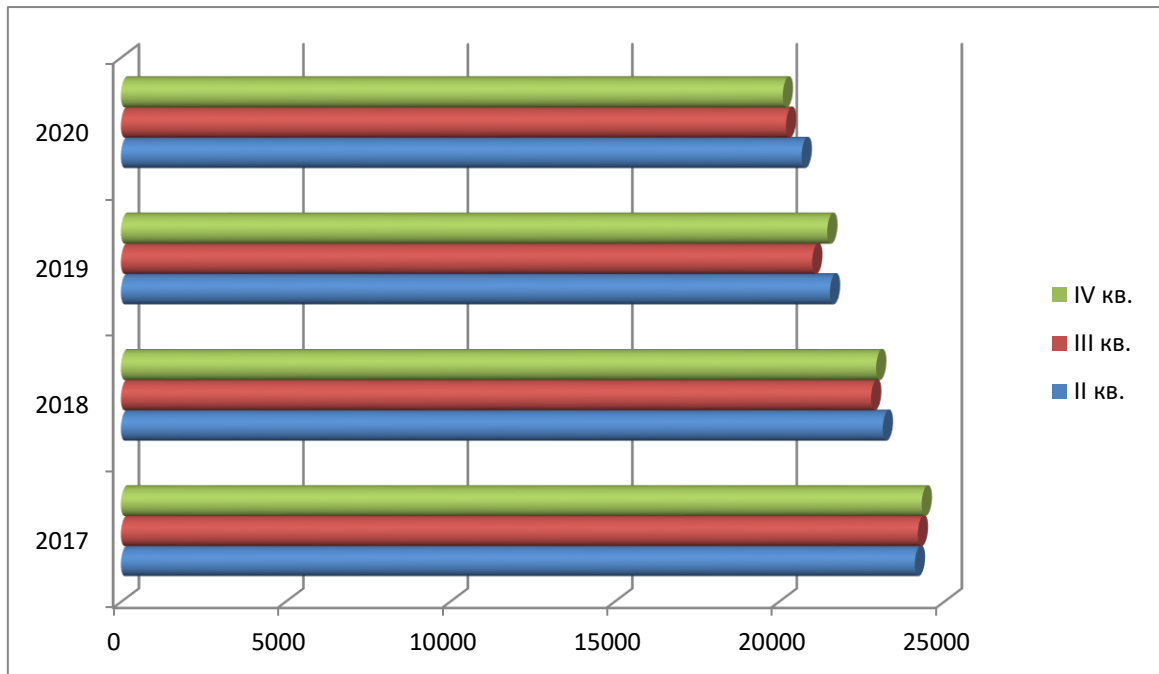

Рис. 1. Кількість штатних працівників у Хустському районі [побудовано автором на основі статистичних даних 1]

В районі спостерігається тенденція до скорочення кількості працівників, що корелює із показниками механічного руху населення (міграцією).

Середньомісячна заробітна плата найманих працівників, зайнятих в економіці, збільшилася з 8127 грн у грудні 2017 року до 9946 грн у грудні 2018 року, (на 22,4%) та перевищила рівень законодавчо встановленої мінімальної заробітної плати (3723 грн) у 2,7 рази.

Протягом 2014-2018 років спостерігалось постійне зростання середньомісячної заробітної плати, яка становила: 2014 рік – 2744 грн.; 2015 рік – 3381 грн.; 2016 рік – 4298 грн.; 2017 рік – 6355 грн.; 2018 рік – 8079 грн. За останні 5 років середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників зросла у 2,9 рази.

Індекс реальної заробітної плати по Закарпатській області у грудні 2018 року порівняно з листопадом 2018 року становив 117,3 %, а відносно грудня 2017 року – 109,1%. По останньому показнику спостерігалась динаміка сталого зростання, який становив у 2015 році 93,2 %, у 2016 році – 111,4 %, у 2017 році – 127,0%.

Рис. 2. Середньомісячна заробітна плата штатного працівника на території Закарпатської області в динаміці, грн [3]

Окрім того, регіону притаманний значний рівень диференціації розвитку районів та міст області. Значна диференціація показників у регіонах області спричинена неоднорідністю соціально-економічного розвитку міст і районів області: суттєва різниця природно-ресурсного та демографічного потенціалу, складу та обсягів природних ресурсів, щільності населення, наявності трудових ресурсів тощо. В області спостерігається значний рівень концентрації основних ресурсів у високорозвинених регіонах, що пояснюється їх пріоритетним значенням та привабливістю для вітчизняних і закордонних інвесторів.

Висновки

Отже, окремі галузі, які вважаються традиційними для Хустського району, показують відносно невисокий рівень середньої заробітної плати штатних працівників, що також суттєво впливає на наявність пропозиції робочої сили на внутрішньому ринку праці. Зокрема одна з найменших заробітних плат зафіксована у галузі будівництва, сфері туризму та громадського харчування. Одночасно заробітна плата штатних працівників у сфері промисловості, фінансової та страхової діяльності, державного управління є найвищою в регіоні. Ці фактори зумовлюють також вплив на рівень міграції населення.

Список використаних джерел

7. Головне управління статистики в Закарпатській області. - Режим доступу: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/>
8. Економіка підприємств. Трудові ресурси: соціально-економічна характеристика. Режим доступу: https://osvita.ua/vnz/reports/econom_pidpr/19416/
9. Статистична інформація. Головне управління статистики в Закарпатській області. Режим доступу: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/>

УДК 911.3.37

ВПРОВАДЖЕННЯ КРАЄЗНАВЧОГО ПІДХОДУ ПРИ ВИВЧЕННІ КУРСУ «ГЕОГРАФІЯ» В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

студ. IV курсу Шкріба Ю.В., науковий керівник – к. геогр. н., доцент Салюк М.Р.

Актуальність роботи. На сучасному етапі розвитку суспільства пріоритетним у навчально-виховному процесі є національно-патріотичне виховання, яке передбачає, насамперед, формування національної свідомості та людської гідності, любові до рідної землі, свого народу, культури та історії рідного краю. Дієвою формою поєднання шкільної географії з життям є краєзнавчий підхід навчання, оскільки він дає можливість пов'язувати в єдине ціле процес навчання і виховання, перетворювати теоретичні знання учнів на конкретні вміння і навички. Викладати географію на краєзнавчій основі означає організувати навчальний процес так, щоб місцевий краєзнавчий матеріал був вихідним для формування географічних уявлень, понять і закономірностей.

Мета: вивчити особливості впровадження краєзнавчого підходу в курсах шкільної географії для формування предметних компетентностей в учнів.

Ключові слова: краєзнавчий підхід, шкільний курс географії, рідний край, географія, навчання.

Виклад основного матеріалу.

Одним із напрямків підвищення ефективності навчально-виховного процесу з географії є формування краєзнавчої компетентності. Географічне краєзнавство важливий фактор морального, трудового, екологічного й фізичного виховання учнів, сприяє патріотичному вихованню. Отож, воно виступає інструментом навчання та виховання і є напрямом сучасної методики географії [1]. Під краєзнавчим підходом навчання розуміється встановлення в процесі навчання схожих зв'язків між відомими учням фактами з оточуючого їм середовища та географічним матеріалом, що вивчається згідно програми з метою підвищення якості засвоєння знань [2].

Для формування в школярів поняття про рідний край, його природні умови і господарську діяльність здобувачі освіти починають опрацьовувати дану інформацію ще в початковій школі. Перед тим, як використовувати краєзнавчий підхід на уроці вивчається програма курсів географії для кожного класу. Розглянемо особливості впровадження краєзнавчого підходу в окремих курсах географії.

Курс «Загальна географія» у 6 класі—це перший систематичний курс географії в школі. В зміст цього курсу входять різні загальногеографічні поняття. Для повного сприйняття учням необхідно отримувати ці знання в знайомому середовищі рідного краю і на конкретних прикладах [4]. Програмою курсу також передбачено те, що вона включає відомості про географічні особливості своєї місцевості, а саме клімат, рельєф, природні комплекси, практичні роботи на місцевості та організація метеорологічних і фенологічних спостережень, які дають змогу краще оволодіти інформацією про оточуюче середовище рідного краю [4]. Вивчаючи перший розділ, учням потрібно подати короткі відомості про краєзнавчі дослідження своєї місцевості, особливості території у різні історичні часи [6]. Для кращого засвоєння матеріалу про кожну із сфер Землі, потрібно школярам приводити конкретні приклади про область проживання учнів. Вивчаючи тему

«Атмосфера» найбільш поширеним способом використання краєзнавчого підходу є спостереження за погодою у своїй місцевості, проводити аналіз графіків ходу середніх річних січневих і липневих температур свого краю [4].

Даючи можливість учням у знайомій місцевості, у повсякденній обстановці спостерігати географічну діяльність у співвідношеннях і зв'язках її окремих компонентів, результати спостережень використовувати на уроках для формувань понять на отриманих реальних явища та об'єктах, що і становить основу географічної науки, реалізується головне призначення краєзнавчого підходу [6].

Невеликі можливості має втілення краєзнавчого підходу у курсі «Географія материків та океанів» у 7 класі [4]. Характерні ознаки природи досліджуваної території порівнюються з відповідними природними явищами своєї місцевості, яка добре знайома учням, що допомагає реалізувати краєзнавчий підхід. Краєзнавчі спостереження повинні тривати з метою застосування їх як порівняння при вивченні клімату, рік, географічних поясів материків. Також використовується узагальнений матеріал спостережень про свій край, що передбачено програмою під час вивчення географії материків. Вигідно встановити, які місця розташовані на однаковій широті або довготі зі своєю місцевістю, вивчаючи географічне положення материків і визначаючи координати їхніх крайніх точок, або, чим відрізняється географічне середовище досліджуваної території від навколишнього середовища рідного краю [6]. На основі цього курсу краєзнавчий матеріал залучається для постановки питань як вихідних на початку вивчення тем програми. Хоч робота із застосуванням краєзнавства у використанні географії материків забезпечує гарне засвоєння навчальної програми, вчителі змушені рідше його використовувати на уроках у 7 класі, через обмеженість прямих зв'язків краєзнавчого матеріалу з географією материків.

При вивченні природи і економіки велике значення має реалізація краєзнавчого підходу [3]. Для кращого уявлення школярів про свій рідний край як про складову частину України і вивченні основних питань загального фізико-географічного огляду не аби як застосовується краєзнавчий підхід. Накопичені раніше краєзнавчі відомості значно розширюються й поглиблюються за рахунок залучення додаткового матеріалу про природні особливості, нових даних про природу і населення, історичного минулого і культурного розвитку краю. Всі ці відомості включені у курсі «Україна у світі: природа, населення». Аналізуючи зміст навчальної програми, вважаємо, що майже при вивченні кожної теми можна опиратися на знання про свій край, і це допоможе побачити значущість своєї місцевості у розвитку України. Програмою також передбачено виконання 11-ти практичних робіт, більшість яких можуть за основу мати краєзнавчий матеріал. Наприклад: позначення на контурній карті природно-заповідних об'єктів України та заповідні території свого краю. Також у навчальній програмі подані дослідницькі роботи для учнів, метою яких є залучення школярів до вивчення краєзнавчих матеріалів та здійснення пошукових робіт. Наприклад: зміни природи своєї місцевості під впливом діяльності людини, ландшафти своєї місцевості, їх освоєння і використання, тощо [4]. Курс 8 класу є одним з курсів, в якому найбільше можна застосовувати краєзнавчий підхід навчання. Щоб розвинути в учнів пізнавальну і дослідницьку діяльність, потрібно навчальний матеріал і практичні роботи урізноманітнити матеріалом про свій рідний край.

Широке застосування в курсі економічної географії України має краєзнавчий принцип тому, що учні мають уже значні знання з фізичної географії краю. Потрібно пов'язувати питання програми з місцевим матеріалом при розгляді галузевого огляду

України і свого регіону. Значна краєзнавча робота в цьому курсі проводиться щодо вивченню місцевого виробництва для легшого і повнішого засвоєння основ економічної географії України та кращого розуміння принципів розміщення господарства, економічного районування і виробничих зв'язків, коли учні наводять приклади знайомих виробництв. Місцевий статичний матеріал використовується для виконання частини практичних завдань по економіко-географічному аналізі і географічним розрахункам [3]. Значну кількість питань різних шкільних дисциплін можливо пов'язувати один з одним і використовувати у практичних цілях завдяки краєзнавчому підходу. Як приклад, міжпредметними зв'язками відзначається робота з картуванням своєї місцевості, коли при вирішенні географічних питань ми звертаємось за допомогою до математики, або робота з дослідження місцевих ґрунтів, що може дати результати за умови застосування знань з природознавства, екології або біології [7]. Вивчення географії і історії великою мірою пов'язує краєзнавча робота. Під час географічних досліджень завжди проводиться знайомство з історичними особливостями та об'єктами рідного краю. Вивчати історії краю неможливо не поцікавитися її географією [2]. Курс «Україна і світове господарство» довершує цикл базової географічної освіти в загальноосвітньому навчальному закладі, тому в основному у цьому курсі йде систематизація і узагальнення знань здобутих під час попередніх років навчання, що є обмеженням у застосуванні краєзнавчого підходу.

В курсі «Географія: регіони та країни» (10 клас) у меншій мірі, ніж в інших шкільних курсах простежується зв'язок між змістом предмета та краєзнавчим підходом. Але і тут є можливість використання краєзнавчої інформації при вивченні географії [5]. За допомогою порівняння природних ресурсів свого краю легше здійснювати опис і господарську оцінку природних ресурсів ряду інших країн. Такі питання, як зміни природного середовища й господарської діяльності залежно від способу виробництва та значення сировинних ресурсів у географії виробництва в різних соціально-історичних умовах допоможе в повному обсязі розглянути краєзнавство.

Курс «Географічний простір Землі» в 11 класі пов'язаний не лише з попередніми курсами географії, а також поєднує знання здобуті на уроках економіки, історії, інформатики, тощо. Обмежує можливість використання краєзнавчого підходу в курсі те, що програмою передбачено обов'язковим до виконання тільки дві практичні роботи. При вивченні першого розділу «Топографія та картографія» краєзнавчий підхід можна впровадити через складання маршруту руху між визначними історико-культурними чи природними об'єктами краю. При вивченні теми «Атмосфера та системи Землі» краєзнавчий підхід можна реалізовувати для формування вмінь читання синоптичних карт місця проживання. Також можна краєзнавчий підхід використовувати для аналізу екологічного стану населеного пункту проживання [5].

Отже, краєзнавство – це сфера для здобуття та застосування знань учнями. За допомогою краєзнавчого підходу, учні вчаться працювати колективно, виникають спільні інтереси та реальні результати діяльності, що сприяє розвитку навичок суспільної роботи. Для розвитку творчої ініціативи й цілеспрямованому використанню енергії школярів краєзнавство створює умови для робіт дослідницького характеру.

Висновки

Викладати географію на краєзнавчій основі – це означає проводити навчання так, щоб місцевий матеріал був вихідним для формування географічних уявлень, понять,

закономірностей. Краєзнавчий підхід дає можливість порівнювати невідомі території з відомими, а це сприяє глибшому засвоєнню школярами навчального матеріалу. Згідно шкільної програми з курсу «Географія» визначено немало кількість годин під час яких можна використовувати краєзнавчий матеріал. Він є унаочненням під час вивчення шкільного курсу географія. Використовуючи відомості про рідний край можна активізувати пізнавальну діяльність учнів і виховати любов до рідного краю. Знання про рідний край є опорними у вивченні предмету географія, адже всі розділи і теми можна подавати за аналогією з відомими школярам об'єктами та явищами.

Список використаних джерел

1. Краєзнавча робота в школі. Географічний портал : веб-сайт. URL:http://geografica.net.ua/publ/galuzi_geografiji/kraeznavstvo_i_turizm/kraeznavcha_robota_v_shkoli/63-1-0-817
2. Маханько І. В. Реалізація краєзнавчого принципу в урочній та позаурочній роботі з географії (з досвіду роботи). Кривий Ріг, 36 с. URL: <https://ru.calameo.com/read/002974140908cc237ec6c>
3. Методичні рекомендації «Реалізація краєзнавчого принципу на уроках географії». На урок: веб сайт. URL: <https://naurok.com.ua/metodichni-rekomendacii-realizaciya>
4. Навчальні програми з географії для 6-9 класів. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2020/geografiya-6-9-14.07.2017.pdf>
5. Навчальні програми з географії для 10-11 класів. URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni_programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv
6. Олішевська Ю. А. Шкільне географічне краєзнавство: навчальний посібник. К.: “ФО-П Кравченко”, 2012. – 175 с.
7. Стойкова М. М. Краєзнавчий підхід у викладанні географії. Географія. Х.: Основа, 2009. №1. С.17-19.

Наукове видання

**ЗБІРНИК
НАУКОВИХ ПРАЦЬ
СТУДЕНТІВ ГЕОГРАФІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ**

Комп'ютерна верстка Сухан І.І.

Статті подані в авторській редакції

Здано до набору __. __. _____. Підписано до друку 26.05.2021 р.
Формат 60x84. Папір офс. Гарнітура Arial.
Друк різогр. Ум. друк. арк. 10.6
Тираж ___. Замовлення № __

Видавництво _____